

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Katedra sociologie

Diplomová práce

Bc. Tereza Fučíková

Volný čas jako faktor působící na delikvenci mládeže

Leisure time as a determinant of juvenile delinquency

Praha 2016

Vedoucí práce: doc. PhDr. Jiří Buriánek, CSc.

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala doc. PhDr. Jiřímu Buriánkovi, CSc., za odborné vedení této práce, za mnoho cenných poznámek a připomínek, které přispěly k vyšší kvalitě této práce, a za jeho velkou ochotu, vstřícnost a čas. Děkuji také všem svým blízkým, kteří mě během studia podporovali a poskytli mi vhodné a klidné zázemí.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze, dne 28. července 2016

Bc. Tereza Fučíková

Klíčová slova (česky)

mládež, delikvence, volný čas, Česká republika, ISRD-3

Klíčová slova (anglicky):

youth, delinquency, leisure time, Czech republic, ISRD-3

Abstrakt:

Diplomová práce zkoumá pomocí kvantitativních dat souvislosti mezi delikvencí mládeže a trávením volného času. Nejprve se věnuje definování základních pojmů, jako je mládež, delikvence a volný čas, dále teoriím, v kterých je ukotvena následná analýza dat (situační teorii Per-Olofa H. Wikströma, teorii sociálních vazeb Trávise Hirschiho a obecnou teorie kriminality Hirschiho a Gottfredsona, teorii procedurální spravedlnosti Toma R. Tylera a teorii institucionální anomie Stevena F. Messnera a Richarda Rosenfelda). Následně představí vybrané výzkumy, které se tématem delikvence mládeže již zabývaly.

Další část práce tvoří metodologická východiska, v kterých je popsána metoda self-reportového šetření a je představen výzkum IRSD 3, jehož datový soubor je využit k analýze dat.

V poslední části práce je zhodnocen rozdíl mezi tím, jakým aktivitám se ve volném čase věnují jedinci, kteří volný čas tráví převážně bez rodiny a přátel a jakým se věnují ostatní skupiny, poté je uveden rozdíl mezi typem delikvence, kterou samotáři nejčastěji páchají ve srovnání s ostatními skupinami a následně je vymezen profil jedince samotáře na základě dalších faktorů, jako je pohlaví, věk, morálka či sebekontrola.

Abstract:

This thesis, using the quantitative data, studies the correlations between delinquency of juveniles and free time. In the beginning study focuses on the definition of the core terms such as juveniles, delinquency and free time, as well as presents some of the theories in which the subsequent data analysis is based on (situational theory of Per-Olof H. Wikström, the theory of social bonds of Travis Hirschi, the common theory of criminality of Hirschi and Gottfredson, theory of procedural justice of Tom R. Tyler and the theory of institutional anomie of Steven F. Messner and Richard Rosenfeld). This thesis furthermore presents select surveys on the delinquency of juveniles.

The next section contains the methodological basis such as the method of self-reported inquiries and the IRSD 3 research for data analysis.

The last chapter of this thesis is reserved for the evaluation of the free-time activities of individuals without family and friends and the difference from other groups, the difference between the delinquency caused by loners and other groups and finally the profile of the loner type based on other criteria such as gender, age, morality and self-control.

OBSAH

1	ÚVOD	9
2	TEORETICKÁ ČÁST	11
2.1	MLÁDEŽ, MLADISTVÝ, DÍTĚ	11
2.2	DELIKVENCE (MLÁDEŽE).....	12
2.3	VOLNÝ ČAS	12
2.3.1	<i>Historický vývoj</i>	<i>13</i>
2.3.2	<i>Charakteristiky volného času</i>	<i>15</i>
2.3.3	<i>Funkce volného času.....</i>	<i>16</i>
2.3.4	<i>Volný čas jako prevence sociálně patologických jevů mládeže.....</i>	<i>16</i>
2.4	VYBRANÉ SOCIOLOGICKÉ TEORIE DELIKVENCE MLÁDEŽE.....	17
2.4.1	<i>Teorie sociálních vazeb</i>	<i>17</i>
2.4.2	<i>Obecná teorie kriminality</i>	<i>19</i>
2.4.3	<i>Teorie situačního jednání</i>	<i>20</i>
2.4.4	<i>Teorie procedurální spravedlnosti</i>	<i>22</i>
2.4.5	<i>Teorie institucionální anomie</i>	<i>22</i>
2.5	VÝZKUMY DELIKVENCE MLÁDEŽE	23
3	METODOLOGICKÁ ČÁST	25
3.1	METODA SELF-REPORTOVÉHO DOTAZOVÁNÍ	25
3.1.1	<i>ISR D 3.....</i>	<i>26</i>
4	EMPIRICKÁ ČÁST.....	28
4.1	CÍLE DIPLOMOVÉ PRÁCE	28
4.1.1	<i>Hypotézy</i>	<i>29</i>
4.2	TYPY AKTIVIT U SAMOTÁŘŮ VE SROVNÁNÍ S OSTATNÍMI	29
4.2.1	<i>Faktorová analýza otázek na volný čas</i>	<i>37</i>
4.3	TYP A MÍRA DELIKVENCE U SAMOTÁŘŮ VE SROVNÁNÍ S OSTATNÍMI	39
4.4	MÍRA SEBEKONTROLY A JEJÍ VLIV NA DELIKVENCII MLÁDEŽE.....	49
4.5	VLIV DALŠÍCH FAKTORŮ NA DELIKVENCII SAMOTÁŘŮ	57
4.5.1	<i>Typologie samotářů - profil delikventního samotáře.....</i>	<i>59</i>
5	ZÁVĚR	60

6	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY:	63
	PŘÍLOHA 1	I
	PŘÍLOHA 2	II
	PŘÍLOHA 3	XV
	PŘÍLOHA 4	XXXI
	PŘÍLOHA 5	XLVII

1 ÚVOD

Diplomová práce se bude zabývat tím, jak různé způsoby trávení volného času, tedy zejména to, s kým a jak mládež volný čas tráví, ovlivňují delikvenci mládeže. Konkrétně se blíže zaměří také na skupinu jedinců, kteří sami sebe identifikují jako samotáře, tedy na jedince, kteří svůj volný čas obvykle netráví s rodinou ani přáteli a na to, jak se tato specifická skupina odlišuje od ostatních, z pohledu delikvence. Právě rodina a přátelé či vrstevníci hrají velmi důležitou roli v socializaci jedince. Rodina, která dětem poskytne přiměřenou míru podpory, ale zároveň také vytyčí meze dovoleného chování, dokáže míru vlivu delikventních kamarádů na tohoto jedince do značné míry limitovat. (viz např. Matoušek & Kroftová, 1998)

Delikvence mládeže je sociálně-patologickým jevem, jehož narůstající tendence je dlouhodobým problémem, vzbuzujícím zájem odborníků i široké veřejnosti. Způsoby trávení volného času jsou nepochybně jednou z mnoha příčin působících v této problematice: *"Velký vliv má zejména výchovné působení rodiny, školy, pracoviště. Chování mládeže značně ovlivňují i neformální skupiny, zejména skupiny vrstevníků a způsob trávení volného času."* (Maříková & Petrusek, 1996, s. 180).

Toto téma je v současnosti velmi sledované a aktuální, a to především proto, že období dospívání je jedním z nevhodnějších období v životě, kdy se můžeme pokoušet míru delikvence snižovat. *"Právě v raném věku člověka existuje největší pravděpodobnost jeho nápravy a opětovné integrace do společnosti."* (Moravcová, Podaná & Buriánek, 2015, s. 13)

Jedním z důvodů, proč je komplikované snižovat míru delikvence, je především vysoká míra latence - tedy skutků, které nikdo neohlásil, a nebyly šetřeny, z toho důvodu proti nim můžeme jen těžko bojovat. Míra latentní kriminality či delikvence je bohužel četnější, než míra tzv. objasněné kriminality, tedy té, která je objasněna do té míry, že se dá s jistotou určit pachatel činu i jeho věk. (Matoušek & Kroftová, 1998)

Teoretická část této práce je zaměřena na definování klíčových pojmů jako je delikvence na popis specifik trávení volného času mládeže, představí základní teorie zabývající se tímto tématem (zejména teorie sociálních vazeb Hirschiho, obecnou teorii kriminality Hirschiho a Gottfredsona, Wikströmovu situační teorii, Tylerovu teorii procedurální spravedlnosti a teorii institucionální anomie Stevena F. Messnera a Richarda Rosenfelda), které vysvětlují příčiny deviantního chování.

Metodická část této práce nejprve představí základní informace o mezinárodním self-reportovém výzkumu ISRD-3 (International Self-Report Delinquency Study), ze kterého vychází. Následně se v této části autorka pokusí (využitím sekundární analýzy s použitím vícerozměrných metod ve statistickém softwaru SPSS) nalézt konkrétní souvislosti mezi faktorem volného času a delikvencí mládeže, a to nejen u jedinců, kteří tráví volný čas obvykle sami, ale i u jiných.

Cílem diplomové práce je tedy především zmapování dosavadních výzkumů zaměřených na obsahově podobná témata, snaha nalézt v datovém souboru i další souvislosti mezi faktorem volného času a delikvencí mládeže, to vše se zaměřením především na jedince – samotáře, a zjištění, zda tyto aspekty mohou hrát důležitou roli jako příčina delikventního chování mládeže. Dále si práce klade za cíl otestovat i některé další faktory, mající (i potenciální) vliv na míru delikvence u skupiny samotářů, jako jsou například morálka, sebekontrola, pohlaví či věk. Závěry práce by měly poskytnout bližší náhled do problematiky delikventního chování a schopnost odhalovat její příčiny.

2 TEORETICKÁ ČÁST

V teoretické části práce budou nejprve definovány základní pojmy, jako jsou mládež, mladistvý, dítě a popsány rozdíly mezi nimi. Dále bude definován pojem delikvence mládeže a následně pojem volný čas, jeho historický vývoj, charakteristiky a funkce. Práce představí několik vybraných teorií, které se tématem delikvence mládeže zabývají, mezi nimiž lze především zmínit situační teorie Per-Olofa H. Wikströma, teorie sociálních vazeb Travis Hirschiho a obecná teorie kriminality, kterou rozvedl Hirschi ve spolupráci s Michaelem R. Gottfredsonem, teorie procedurální spravedlnosti Toma R. Tylera a teorii institucionální anomie Stevena F. Messnera a Richarda Rosenfelda. V závěru teoretické části práce představí některé z dosavadních výzkumů, které se tímto tématem zabývaly, a ze kterých následně budou vycházet i další části práce.

2.1 *Mládež, mladistvý, dítě*

Vzhledem k překrývání obecně chápaného významu těchto pojmů a nejednotnosti jejich vymezení v různých zemích volí tato práce cestu vlastní úvodní definice, pro zamezení případným interpretačním nejasnostem.

Termínem „mládež“ tato práce rozumí souhrnný pojem, užívaný dále pro dítě a mladistvého (stejně jako např. Matoušek a Kroftová v knize *Mládež a delikvence*). Pojem mládež "používáme v souladu s mezinárodními dokumenty pro mladé lidi do doby dovršení 18. roku a bez vymezení dolní hranice věku." (Matoušek & Kroftová, 1988: 311). V literatuře se můžeme setkat také s pojmem „nedospělý“, který je synonymem pojmu mládež – tato práce s ním však primárně nepracuje.

Výraz mladistvý pak tato práce definuje v souladu se zákonnou úpravou České republiky, s ohledem na téma práce přitom vychází z veřejnoprávního pojetí – tedy oblasti práva trestního. Je to i v souladu s definicí, užívanou obvykle odbornou literaturou, jak dokládá následující citace: "(...)v souladu s naší trestněprávní úpravou; je to člověk od 15 do 18 let, který má na rozdíl od dospělého sníženou trestní zodpovědnost." (Matoušek & Kroftová, 1988: 311)

Stejně jako pojem mladistvý, i pojem „dítě“ definuje tato práce v souladu s veřejnoprávní zákonnou úpravou platnou v České republice (jakož i s mezinárodními smlouvami, jimiž je ČR vázána) a respektuje tak i obvyklé užití tohoto termínu v odborné literatuře. Jako příklad, zahrnující v sobě obsah pojmu, uvádíme opět citaci: "(...)člověk

od narození do 15 let, nemá trestní odpovědnost, někdy pro jedince tohoto věku používají orgány činné v trestním řízení též označení nezletilý." (Matoušek & Kroftová, 1988: 310)

2.2 Delikvence (mládeže)

Pojem delikvence, nebo též delinkvence, vychází z latiského „*delinquere*“ = provinit se. Obecně, podle velkého sociologického slovníku, značí: "(...)činnost porušující zákonné nebo jiné normy chování a způsobující společnosti nebo jednotlivci újmu. Obvykle se pod tímto pojmem rozumí protispolečenské chování v širším smyslu než kriminalita, tedy i chování, které nedosahuje stupně spol. nebezpečnosti trestného činu, nebo závadné chování osob, které nejsou vzhledem ke svému věku ještě plně trestně odpovědné. Nejčastěji se proto pojem delikvence užívá pro označení trestné činnosti mládeže. Delikvence mládeže do značné míry souvisí s neukončeným procesem biologického, mentálního a sociálního zrání, což vede ke společensky neaprobovanému řešení různých životních a konfliktních situací, k emocionálním reakcím, k impulsivnímu jednání." (Maříková & Petrusek, 1996, s. 180)

Jak již bylo nastíněno v úvodu, delikvenci můžeme dělit na *objasněnou*, neboli prokazatelnou či prokázanou, kde lze s jistotou určit pachatele trestného činu a jeho věk a na *latentní*, tedy trestné činy, které nikdo neohlásil. Úroveň této latentní kriminality se nedá přesně zjistit, můžeme ji jen odhadovat na základě průzkumů, prováděných mezi jejími potencionálními pachateli, případně svědky těchto činů. (Matoušek, 1998)

V souvislosti s delikvencí se také často používá pojem *rizikové chování*, které by však nemělo být zahrnuto pod pojem delikvence. Obvykle může být spíše předzvěstí delikvence - jedná se o jakékoli projevy naznačující budoucí možné delikventní chování, tedy nejčastěji nekonformní jednání - především nedodržování norem a porušování pravidel společnosti, konkrétně např. pití alkoholu, kouření, záškoláctví apod. Ne vždy však toto rizikové chování musí vést k delikvenci, naopak, v určité míře je rizikové chování pro mladistvé běžné. Rizikovým chováním se jedinci snaží vymezovat proti autoritám a projevovat vlastní osobnost a u většiny dětí či mladistvých tento vzdor časem vymizí (Moravcová, Podaná & Buriánek, 2015).

2.3 Volný čas

Přestože se vymezení pojmu volný čas může zdát nadbytečné, každý jedinec si pod tímto pojmem může představit něco jiného. Tento pojem byl zároveň chápán odlišně v různých časových obdobích či epochách a vyvíjel se až do současnosti. Stejně tak v

odborné literatuře nalezneme několik odlišných definic, které se na volný čas zaměřují, z různých hledisek. Aby bylo možné postihnout současný význam tohoto pojmu, je nutné shrnout změny chápání tohoto pojmu v průběhu dějin.

2.3.1 Historický vývoj

Problematice volného času se, podle dochovaných zdrojů, věnoval, jako jeden z prvních, již Aristoteles ve starověkém Řecku. Základním znakem společnosti této doby bylo vyzdvihování intelektuální činnosti nad rukodělnou práci. Nejrozšířenější volnočasovou aktivitou bylo tedy čtení veršů, setkávání s přáteli, poslouchání hudby a především rozjímání, které mělo vést člověka k moudrosti, samostatnosti a zdůrazňovat vnitřní hodnotu, která nesměřuje k žádnému praktickému cíli. Tento způsob trávení volného času rozjímáním nazýval Aristoteles „*scholé*“. Výrazným prvkem bylo hédonistické pojetí volného času, tedy že člověk tyto činnosti koná pro své vlastní potěšení a své blaho, čímž se tato filosofie podobá i pojetí volného času v dnešní době.

Ve středověku zaujímala dominující postavení římsko-katolická církev, která prosazovala naopak asketický způsob života, a tedy i trávení volného času. Důraz byl kladen na práci a rozjímání, které se ovšem značně lišilo od Aristotelova pojetí. Spočívalo v modlitbách a rozmluvách s Bohem, jako přípravě na posmrtný život. Lidé měli rozjímáním naplňovat svůj volný čas, tedy neděle a svátky. Práce během ostatních dnů pak povinně sloužila jako prostředek smývání hříchů a potlačení hříšných tělesných chťičů. Z této povinnosti byly i výjimky, mezi jedince, kteří pracovat nemuseli, patřili například kněží, tedy zástupci Boha na zemi. Hlavní důraz byl tedy kladen na vnitřní vztah člověka k Bohu.

S rozvojem raného kapitalismu, podnikavostí a řemesel ve 14. století, se zájem od Boha a posmrtného života obracel ke světským a pozemským činnostem.

Práce se v éře renesance stala záslužnou činností (namísto způsobu očisty duše) a zahálka a lenošení byly společností zavrhovány. Práce se stala novou dominantou života, byla oslavována, a píle a spořivost se začaly považovat za hlavní ctnosti otce rodiny. Odpočinek měl být pouze takový, aby člověk byl schopen dál pracovat.

Utopické teorie se pojmu volného času věnovaly také poměrně obsáhle. Thomas More ve svém díle o ideální vysněné společnosti nazvané Utopia popisuje, že práce by měla být vykonávána pouze 6 hodin denně, a to tři hodiny dopoledne, po kterých následuje oběd a dvě hodiny odpočinku, a další tři hodiny odpoledne. Volný čas před, po a mezi

prací měl být využíván dle vlastního rozhodnutí, neměl však být věnován nejnepřijemným a zhoubným hrám.

Další z utopických myslitelů, Thomasso Campanella ve svém Slunečním státě, uvádí, že pracovní doba by měla trvat pouze 4 hodiny. Zbylý volný čas by měl být tráven rozvojem fyzických i duševních vloh, např. studiem, rozhovory, čtením či procházkami. Tyto utopické vize se zaměřují na důležitost volného času v takovém měřítku, že ignorují přirozené potřeby lidí. Jejich předpokladem je, že lidé se musí smířit s nižší pracovní aktivitou (a tím pádem s nižším rozvojem ekonomiky) a nemohou dosáhnout pomocí píle bohatství a blahobytu, neboť volný čas je pro ně naprostou prioritou (Švigová, 1967).

Až do poslední jmenované doby, se jednalo především o jednostranné pojetí práce a volného času.

Karl Marx však ve své ekonomické teorii přináší v tomto pojetí zásadní změnu a oba tyto pojmy staví do pozice dvou protikladných sfér, které však jedna bez druhé nemohou existovat. *"Marx na jedné straně oceňoval velmi pozitivně volný čas, hovořil o něm jako o bohatství jednotlivce, jako o skutečné říši svobody (v protikladu ke sféře nutnosti), v níž se může člověk seberealizovat a rozvíjet po nejrůznějších stránkách podle svých potřeb a zálib. Na druhé straně Marxův zájem o volný čas je zpravidla úzce napojený na jeho zájmy bezprostředně prioritní: volný čas je hlavně časem, kdy se reprodukuje jedna strana výrobních vztahů, tj. výrobní síla - pracovník, člověk (zatímco druhá strana - tj. výrobní prostředky - stroje - se reprodukuje během výrobního procesu), tak se volný čas stává společenskou výrobní silou, společenskou výrobní podmínkou."* (Duffková, 2014, s. 236)

Na konci 19. století vznikla další teorie, pojímající volný čas způsobem, stojícím za zmínku. Jedná se o teorii zahálčivé třídy Thorsteina Veblena, který zaznamenal rozdílný způsob života u různých společenských tříd. Na "zahálčivý způsob života" má nárok pouze výše společensky postavená vrstva, okázalá zahálka a rozhazování majetku je výrazem nadřazenosti. Šlechta a duchovenstvo, které Veblen označuje, jako *zahálčivou třídu*, se tedy vyznačuje neproduktivním trávením volného času, naopak nižší třídy soutěží ve svých pracovních výkonech o to, kdo bude ekonomicky nejproduktivnější. Volný čas je tedy určen pouze pro bohaté a pracovní činnost je naopak znakem chudoby. (Veblen, 1999)

Francouzský sociolog Joffre Dumazedier, který je považován za zakladatele sociologie volného času, se staví proti myšlence materiálního bohatství jako hlavního měřítka lidského pokroku. Tuto funkci podle něj plní existence volného času. Na druhou

stranu však, podle něj volný čas neexistuje v podobě zahálky a nicnedělání, které přísluší pouze vyšším vrstvám. Volný čas by podle něj práci neměl nahrazovat, ale pouze doplňovat.

Podle Joffrého Dumazediera existují dvě podmínky vzniku volného času. Za první, že činnosti ve společnosti se již neřídí povinnostmi, uloženými komunitou. Člověk je svobodný a má právo si zvolit práci, stejně jako způsob trávení volného času. Jeho volba je přesto částečně ovlivněna sociálním determinismem. Za druhé, že profesionální práce je ovlivněna vůlí člověka, nikoli podle přírody. Je speciálně zorganizována, volný čas je tedy od práce snadno oddělitelný. (Dumazedier, 1966)

V současnosti můžeme být volný čas definovat např. podle teorie Vážanského, a to dvojím způsobem v souvislosti s obsahovým aspektem volného času. Jako *negativní pojem*, kdy volný čas v tomto smyslu znamená "(...) zbývající doba celkového průběhu dne, která zůstala po pracovní nebo studijně podmíněném čase, úkolech v domácnosti a po uspokojení základních fyziologických potřeb." (Vážanský, 2001, s. 30)

Naopak volný čas jako *pozitivní pojem* se charakterizuje jako "(...) disponibilní časový prostor, v němž by volný čas mohl pro jedince znamenat skutečnou svobodu. Je také dobou, v níž se individuum může nezávisle na jakýchkoli povinnostech výhradně svobodně realizovat a dělat to či ono, k čemu je nikdo nenutí a k čemu také není ani podvědomě nuceno." (Vážanský, 2001, s. 30)

Volný čas je zároveň pokládán za jednu z klíčových kategorií v oblasti společenského vývoje a jeho možnosti pro výchovu a vzdělání především dětí a mladistvých jsou velmi ceněné (Hájek, Hofbauer & Pávková, 2010)

2.3.2 Charakteristiky volného času

Volný čas dále můžeme definovat pomocí jeho charakteristik.

Autorka Švigová si pokládá otázku "*Čím je volný čas pro člověka?*" a odpoví na ni mohou být následující charakteristiky:

Za první, jednotlivec si sám svobodně volí činnosti, kterými svůj volný čas naplní na základě svých potřeb a zájmů. Volný čas je tedy sférou, se kterou člověk v rámci daných společenských poměrů může nakládat svobodně.

Za druhé, činnosti vykonávané ve volném čase mají hédonistický charakter, tedy mají sloužit k uspokojení osobních požadavků a ne být vykonávány pro jinou odměnu, než pro samotné potěšení daného jedince. Tento bod je však nutné brát s rezervou, odměna za

činnosti vykonávané ve volném čase může mít i symbolickou hodnotu a všechny volnočasové aktivity nemusí být vykonávány čistě pro samotné potěšení z nich, ale například pro dobrý pocit, že bylo vykonáno něco altruistického.

Za třetí, volný čas by měl být vyplňován pestrou škálou činností a neměl by být zaměřen pouze jedním směrem.

Za čtvrté, volný čas slouží, resp. může sloužit, k rozvoji lidských schopností a vědomostí. Je nástrojem pro rozvinutí přirozené touhy po objevování a poznávání nového.

A za páté, by měl být volný čas vyjádřením individuality jedince. Výběrem volnočasových činností a typu trávení volného času dává jedinec najevo co je pro něj důležité a čemu dává přednost (Švigová, 1967)

2.3.3 Funkce volného času

Dumazedier, který, jak bylo zmíněno výše, byl pokládán za zakladatele sociologie volného času, dále rozlišuje 3 základní funkce volného času.

První z nich je *relaxační*, zahrnuje odpočinek, zotavení či reprodukce pracovní síly. Volný čas by měl osvobodit od únavy, odstraňovat fyzické nebo nervové poruchy vyvolané napětím a výkonem povinností, zejména práce.

Druhou funkcí je *zábava* či rozptýlení, do které spadá například aktivní odpočinek. Tato funkce slouží především jako únik z monotónnosti pracovní činnosti, měla by být tedy pestrá, ať individuálního či kolektivního charakteru, v manuální či intelektuální podobě.

A poslední, neméně důležitou funkcí, je *rozvoj osobnosti* (développement), pod který patří rozvoj fyzický, kulturní a sociální, a který velmi často bývá součástí odpočinku i zábavy.

Všechny 3 výše vyjmenované funkce spolu úzce souvisí, překrývají se, existují ve střídavé míře u každého člověka a mají vytvářet psychickou rovnováhu zdravého člověka (Hoffbauer, 2004)

2.3.4 Volný čas jako prevence sociálně patologických jevů mládeže

Trávení volného času dětí a mládeže se pochopitelně liší od způsobu trávení volného času dospělých. S volným časem většina dětí a mládeže, především těch mladších, nemůže nakládat naprosto svobodně, obvykle jsou ovlivněni výběrem sportovních či jiných aktivit a kroužků svými rodiči. Tito se pro své dítě zpravidla snaží vybrat co nejvhodnější aktivity, aby jim nezbýval čas na ty „méně ušlechtilé“. Na způsob trávení času dětí a mládeže však kromě rodiny působí i další instituce, snažící se ovlivnit kvalitu volnočasových aktivit. *"Základním principem strategie prevence nežádoucích sociálně*

patologických jevů v resortu školství, mládeže a tělovýchovy je výchova dětí a mládeže ke zdravému životnímu stylu, k osvojení si pozitivního sociálního chování a rozvoji osobnosti, k odmítání všech forem sebestrukce a porušování zákona. Důležitým prvkem strategie prevence jsou i volnočasové programy, které vytváří mimo jiné i sociální kapitál společnosti." (MŠMT, 2002)

Tyto programy se zaměřují především na podporu pohybových aktivit, které jsou v souladu se zdravým životním stylem a pomáhají zvyšovat fyzickou zdatnost i psychickou odolnost dětí a mládeže. V případě nedostatečného naplňování volného času pozitivními aktivitami se zvyšuje riziko nárůstu negativních patologických jevů. Vzhledem k pokroku na straně informačních technologií se do popředí zájmu dětí a mladistvých na úkor sportu a kreativních aktivit dostává internet, hraní her, poslech hudby a dále pak návštěvy restauračních zařízení či „nicnedělání“. Tomu se tyto instituce snaží zabránit, dodávají však, že dominantní postavení v případě výběru volnočasových aktivit pro děti a mladistvé má rodina (MŠMT, 2002)

2.4 Vybrané sociologické teorie delikvence mládeže

V následující části práce, jak již bylo řečeno výše, bude představeno několik vybraných teorií, které se zabývají delikvencí mládeže a které sloužily jako teoretická východiska k výzkumu ISRD 3 (z něhož bude čerpat empirická část této práce).

Jako první budou představeny teorie sociálních vazeb Travise Hirschiho a obecná teorie kriminality, kterou rozvedl Hirschi ve spolupráci s Michaelem R. Gottfredsonem. U těchto teorií můžeme sledovat důležitost vazeb jedince na okolí, která může být u jedinců samotářů nedostatečná či oslabená a vliv sebekontroly, jejíž míra se u jedinců samotářů také může lišit ve srovnání s ostatními.

Následně bude vysvětlena situační teorie Per-Olofa H. Wikströma, která se zabývá také způsobem životního stylu - tedy i trávením volného času. Dále je zahrnuta i teorie procedurální spravedlnosti Toma R. Tylera, příklánějící se k normativnímu vnímání institucí a teorie institucionální anomie Stevena F. Messnera a Richarda Rosenfelda, jež je opět založena na nedostatečném vlivu sociálních institucí, jako je například rodina.

2.4.1 Teorie sociálních vazeb

Tato teorie poukazuje na fakt, že k delikventním činům dochází ve větší míře v důsledku ztráty či oslabení sociálních vazeb. Sociální kontrola vyvíjí na společnost tlak, na jehož základě jedinci jednají v souladu s normami. Na rozdíl od dřívějších teorií se tedy

nezaměřuje přímo na to, *proč jedinci páchají delikventní činy*, ale spíše na to, *proč dodržují sociální normy*, a teprve poté hledá případné příčiny jejich nedodržování, vedoucí k delikvenci.

Hirschi rozlišuje 4 základní prvky sociálních vazeb, jejichž český překlad je převzat¹ a může se u různých autorů lišit: *pouto* člověka k ostatním lidem (*attachment*), *oddanost* vůči společnosti a jejím cílům (*commitment*), *účast* na jejích konvenčních aktivitách (*involvement*) a *víru* v její hodnoty a normy (*belief*).

Pouto (attachment) vyjadřuje existenci silné vazby na ostatní jedince a jejich názory, především na osoby, které hrají významnou roli v socializaci jedince, například na rodinu, přátele a vrstevníky. Projevem bývá snaha naplňovat jejich očekávání a chovat se v souladu s jejich názory.

Naopak pokud toto pouto chybí a jedinec nepovažuje názory svého okolí za důležité, pak nemá potřebu chovat se konformně a dodržovat morální pravidla společnosti.

Oddanost vůči společnosti a jejím cílům (*commitment*) je založena především na strachu z důsledků nedodržení norem a pravidel. Jedinec je konformní a oddaný společnosti, protože investuje čas a energii, aby si získal určité postavení ve společnosti (např. vzdělání či kariérní postup), a pokud by normy společnosti porušoval, mohl by o toto postavení přijít.

Účast na konvenčních aktivitách společnosti (*involvement*), je pro tuto práci pravděpodobně nejdůležitější složkou Hirschiho teorie. Spočívá v tom, jak jedinec tráví svůj volný čas, tedy zda ho tráví v souladu se společensky uznávanými aktivitami či nikoli. Pokud se jedinec věnuje dostatečnému množství společensky přijatelných aktivit, pak mu již zákonitě nezbyvá dostatek času na konání delikventních činů.

Poslední složkou je *víra* v hodnoty a normy společnosti (*belief*) - pokud jedinci tato víra chybí, pak bude mít větší sklon k deviantnímu chování a můžeme zároveň předpokládat, že se u něj pravděpodobně nebudou ve velké míře projevovat ani ostatní z prvků sociálních vazeb.

Oslabení kteréhokoli ze čtyř prvků vazeb může samo o sobě vést k vyšší tendenci delikventního chování. Tyto čtyři složky však nelze chápat jako protikladné či oddělené, ale naopak musíme vzít na vědomí, že jsou spolu vzájemně velmi úzce provázány a mohou spolu korelovat. Hirschi nesouhlasí s obecně rozšířenou myšlenkou, že *pouto (attachement)* a *oddanost (commitement)* se vzájemně vylučují. Tedy, jinými slovy, pokud

¹ Český překlad pojmů převzat z Moravcová, Buriánek, Podaná 2015.

se jedinec například úzce soustředí na svou kariéru či vzdělání, odráží se tato oddanost v nestabilním vztahu k rodině, protože nemá dostatek času, aby se jim mohl plnohodnotně věnovat a posilovat pouto mezi nimi. Hirschi zastává názor, že naopak *pouto (attachement)* a *oddanost (commitement)* mají tendenci objevovat se společně, a úzce spolu souvisí, proto tento model s nulovým součtem je podle něj zavádějící. Spojení prvku *oddanosti (commitement)* a *účasti* na konvenčních společenských aktivitách (*involvement*), spatřuje Hirschi především ve spojení vzdělání a kariérních aspirací, spolu se zapojením do společensky přijatých aktivit. Touha po dosažení úspěchu v oblasti vzdělání a kariéry jedince nutí věnovat více volného času studiu, a naopak ho limituje v zapojení do delikventních činností. Hirschi však zdůrazňuje, že můžeme mluvit pouze o pravděpodobnosti - jedinec, kterému tato touha po dosažení úspěchu chybí, se nutně nemusí chovat delikventně, můžeme pouze říci, že se tak bude chovat s větší pravděpodobností než jedinec svázaný pravidly společnosti. Poslední vztah, který Hirschi uvádí a v kterém spatřuje pozitivní korelaci, je vztah mezi *poutem (attachement)* a *vírou (belief)*. Podle něj nejednáme podle pravidel z důvodu, že respektujeme samotná pravidla a zákony, které nám druzí předkládají a že v ně věříme. Jedinec respektuje své blízké, a proto tato pravidla, kterými se druzí řídí, sami dodržujeme. Tedy například dítě respektuje své rodiče, které miluje a zároveň se obává trestu, pokud je neposlechne a proto přijímá a dodržuje pravidla, která mu stanoví. (Hirschi, 2008)

2.4.2 Obecná teorie kriminality

Na Hirschiho teorii sociálních vazeb navázala dnes mnohem rozšířenější teorie z 90. let 20. století - *obecná teorie kriminality* (v originále *A General Theory of Crime*), kterou Hirschi vytvořil spolu s M. R. Gottfredsonem. Podle klasických koncepcí zločinu, ze kterých obecná teorie kriminality vychází, a které popisuje například Thomas Hobbes, Jeremy Bentham či Cesare Beccaria, mají na jedince velmi silný vliv dvě základní tendence: vyhledávat potěšení a vyhýbat se bolesti. Kriminální činy jsou pak pouze projevem snahy o uspokojení těchto tendencí. (Gottfredson & Hirschi, 1969)

Obecná teorie kriminality se zaměřuje na koncept úrovně sebekontroly, jako klíčové kriminogenní dispozice jedince - sebekontrola stabilizuje konformní chování, naopak v případě absence či nedostatku sebekontroly dochází u jedince k vyšší pravděpodobnosti páchaní trestných činů. *"Vztah mezi sebekontrolou a kriminalitou však samozřejmě není pojímán deterministicky, ale pouze probabilisticky - lidé s nízkou*

sebekontrolou mohou, mají-li k tomu vhodnou příležitost, spáchat trestný čin." (Podaná, 2014, s. 165)

Lidé s nízkou sebekontrolou mají obvykle sklon k impulzivě, nízké senzitivě a empatii vůči druhým lidem, jsou dobrodružní a rádi riskují, žijí přítomností, nemyslí příliš na budoucnost, například vzdělání či kariéra pro ně nemá vysokou hodnotu. Úroveň sebekontroly je závislá nejen na osobnosti jedince, ale i na výchově rodičů či vzdělávacích institucí, nižší sebekontrola tedy může vznikat např. v důsledku problematického procesu socializace.

Autoři dále uvádí, že kriminalita nemusí vždy být důsledkem nízké sebekontroly, ale může být také jejím projevem. Lidé, kteří se dopouštějí trestné činnosti, budou s větší pravděpodobností inklinovat i k obdobným typům chování, které není považováno za nelegální a vede k okamžitému krátkodobému uspokojení potřeb - budou mít větší sklon např. k pití alkoholu, kouření, gamblingu apod. (Gottfredson & Hirschi, 1969)

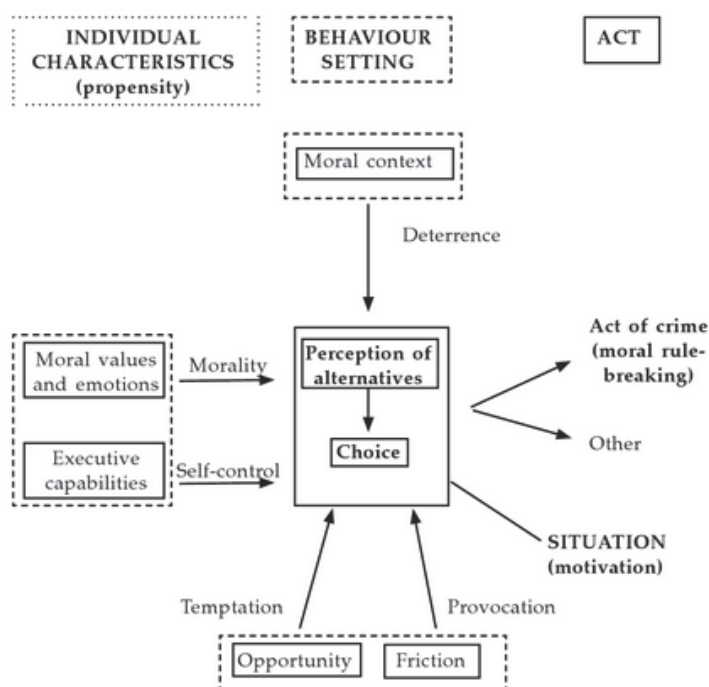
2.4.3 Teorie situačního jednání

Teorii situačního jednání můžeme v literatuře nalézt i pod názvem Situační teorie, či jen zkráceně SAT (z anglického originálu Situation - Action Theory). Jejím hlavním autorem je světově uznávaný kriminolog, profesor Per-Olof Wikström. Tato teorie si klade otázku "Proč lidé páchají trestné činy, přestože vědí, že tak činí proti zákonu?". Wikström spolu s Butterworthem ve své knize *Adolescent Crime: Individual differences and lifestyles* interpretují trestnou činnost mladistvých jako "sled vnímání akčních alternativ a procesů volby, učiněné na pozadí souhry mezi individuálními charakteristikami mládeže a kontextu jejich chování." (Wikström & Butterworth 2006: 241)

Tato trestná činnost je pak ovlivněna tím, jaké jedinec vidí možné alternativy jednání, a jaké z nich si zvolí. Jak ukazuje *model klíčových situačních faktorů (Model 1)*, každé jednání nebo čin člověka je výsledkem tzv. situačního mechanismu, který je výsledkem spojení faktoru individuálního a faktoru prostředí. Tento proces Wikström nazývá procesem spojujícím vnímání a rozhodování (*perception - choice process*). (Wikström, 2012)

Na volbu jedince, zda spáchat či nespáchat trestný čin, má tedy vliv osobní morálka, emoce a sebekontrola, které spolu tvoří individuální faktor a morální pravidla společnosti a jejich prosazování pomocí sankcí společně tvořící faktor prostředí. (Wikström & Butterworth, 2006)

Model 1 Klíčové situační faktory podle Wikströma

(Wikström & Butterworth 2006)

Autoři vymezují několik vysvětlujících faktorů deviantního jednání mladistvých. Podle nich lze rozdělit pachatele delikvence do tří hlavních skupin, v závislosti na pozadí jejich trestné činnosti (Wikström & Butterworth 2006: 249)

První skupinu tvoří *pachatelé mající sklony k páčání trestné činnosti (propensity-induced offenders)*. Tato početně malá skupina se skládá ze špatně přizpůsobivých. Ti mají velkou pravděpodobnost k páčání delikvence, bez ohledu na jejich riskantní životní styl. U této skupiny se jedná spíše o individuální dispozice k páčání trestné činnosti, než o situační riziko.

Druhá skupina je tvořena pachateli, jejichž činy jsou podmíněné životním stylem (*lifestyle-dependent offenders*). Tato skupina mladistvých není ani dobře, ani špatně individuálně přizpůsobivá. Jsou pravděpodobně nejvíce rizikovou skupinou v možnosti páčání trestné činnosti, a to z důvodu velmi rizikového způsobu života. Hlavním důvodem páčání skupinové delikvence může být především vliv jejich vrstevníků.

Poslední, třetí skupinu, tvoří situačně limitovaní pachatelé (*situationally limited offenders*). Tato skupina se skládá z individuálně dobře přizpůsobivých jednců, kteří v případě, že podlehnou rizikovému životnímu stylu, mohou příležitostně páchat trestnou činnost. To však obvykle nepřináší větší riziko vybudování 'kriminální kariéry'. Tato

skupina páchá trestné činy pouze výjimečně, obvykle pod vlivem situačních rizik jako je např. alkohol či užití drog.

2.4.4 Teorie procedurální spravedlnosti

Z novějších teorií, které se kloní k názoru, že základní otázkou, kterou bychom si měli položit (pokud jde o zachování řádu ve společnosti), je otázka „Proč lidé zákony dodržují?“ namísto „Proč jsou delikventní?“, můžeme zmínit teorii procedurální spravedlnosti Toma R. Tylera. Ten si klade otázku, zda lidé zákony dodržují čistě ze strachu z trestu, či díky víře ve správnost a legitimitu jednání institucí ve společnosti a díky morálce.

Vychází ze dvou perspektiv dodržování zákonů:

- a) instrumentální, která klade důraz na zisky a ztráty či chceme-li tresty a odměny a
- b) normativní, která vychází z morálky.

On sám se kloní k druhé perspektivě, protože dodržování zákonů na základě strachu ze sankcí podle něj není dlouhodobě udržitelné a není efektivní. Pokud však lidé v dané normy společnosti věří a jsou přesvědčeni o jejich legitimitu, je podle něj daný řád funkční a udržitelný a lidé jsou ochotni se podle něj řídit. (Tyler, 2006)

K podobnému názoru se klonili také Glueckovi, kteří svou studii zaměřili především na delikvenci u chlapců. Podle autorů je mezi skupinami delikventních a nedelikventních chlapců největší rozdíl především v rodinných vztazích a vazbách. V případě, že vztahy v rodině nejsou vyrovnané, pak jedinci rodiče nevnímají jako legitimní autoritu a mívají problémy poslouchat i další autority a dodržovat zákony. (Glueck & Glueck, 1950)

2.4.5 Teorie institucionální anomie

Steven Messner a Richard Rosenfeld představili v 90. letech institucionální teorii anomie, zkráceně IAT (*Institutional-Anomie Theory*) na příkladu tzv. "amerického snu". Tato teorie je moderní obdobou Mertonovy verze teorie anomie. Anomie je ve společnosti podle Messnera a Rosenfelda způsobena institucemi, které tvoří sociální role, normy a

společensky uznávané cíle. V současné americké společnosti je nejžádanější hodnotou (či cílem) dosažení finančního zajištění a monetárního úspěchu. Ekonomický systém hraje dominantní roli a upozadňuje ostatní instituce jako je rodina, vzdělání, politický systém či náboženství. K dosahování těchto uznávaných hodnot společnosti nemají všichni potřebné legitimní prostředky, což podle autorů, v souvislosti se slabým vlivem ostatních neekonomických institucí, které nemohou zastavit tlak společnosti na dosahování monetárního úspěchu, vede k nárůstu páchaní trestné činnosti a porušování norem ve Spojených státech. (Messner & Rosenfeld, 2007)

2.5 Výzkumy delikvence mládeže

Jak již bylo řečeno v předchozí části práce, delikvence mládeže je dlouhodobě zkoumaným tématem především proto, že v období raného věku či dospívání existuje největší pravděpodobnost nápravy a opětovné integrace jedince.

Počátky zkoumání tohoto problému se objevují na přelomu 90. let 20. století v kriminologii a dalších oborech, kdy se za pomoci komparativního výzkumu začaly porovnávat stavy delikvence jednotlivých zemí, na základě mezinárodních dat. Bohužel, data z oficiálních policejních, soudních či vězeňských statistik s sebou nesou problémy především z důvodu nejednotnosti systémů trestní justice, zákonů, organizace policejní práce či strategií prevence, což vede k značně limitujícím podmínkám. Na základě těchto informací (a s vědomím těchto omezení) vzniká jeden z prvních mezinárodních srovnávacích výzkumů, který se zabýval kriminalitou a oběťmi trestných činů a který umožňoval ověření trendů odvozených z oficiálních statistik - International Crime Victim Survey (ICVS). Jedná se o pravidelné viktimologické šetření se standardizovaným postupem dotazování, kterého se pravidelně účastní řada zemí z celého světa. (Moravcová, Podaná & Buriánek, 2015)

Zásadním problémem ve výše zmíněných výzkumech je fakt, že bohužel nedokážou postihnout latentní případy deviace, ale pouze případy prokázané, odhalené a potrestané. Jedním z důvodů, proč je komplikované snižovat míru delikvence, je především již opakovaně zmiňovaná vysoká míra latence (neohlášené a neprošetřené skutky). Míra latentní kriminality či delikvence je bohužel četnější než míra tzv. objasněné kriminality, té, která je objasněna do té míry, že se dá s jistotou určit pachatel činu i jeho věk. (Matoušek, 1998)

A právě z důvodu snahy o odhalení latentních případů vznikají další výzkumy, založené na metodě self-reportových šetření, tedy na anonymní výpovědi respondentů o tom, zda se v minulosti oni sami nebo jejich přátelé delikvence dopustili, a pokud ano, tak v jaké míře a četnosti.

Mezi konkrétní studie, které se zabývají tématem delikvence mládeže pomocí metody self-reportů, můžeme zařadit mezinárodní výzkumy International Self-Report Delinquency (dále jen ISRD), který je svým rozsahem ojedinělým projektem. První vlna proběhla počátkem 90. let a zúčastnilo se jí celkem 13 zemí. Do druhé vlny, která se začala připravovat na přelomu století, se zapojilo 33 zemí a to včetně České republiky (tato vlna byla v ČR zaštitěna katedrou sociologie FF UK, sběr dat proběhl mezi listopadem 2006 a březnem 2007). Zatím poslední, třetí vlna, do které se opět zapojila i ČR, proběhla na jaře 2013 opět pod vedením katedry sociologie FF UK.

Projekt ISRD se zaměřuje na žáky 7. - 9. ročníků, tedy mládež ve věku přibližně 12 - 16 let a cílem je zjištění prevalence delikventních a problémových forem chování. (Podaná & Buriánek, 2007; Moravcová, Podaná & Buriánek, 2015)

3 METODOLOGICKÁ ČÁST

Tato část práce se zaměří na možné způsoby empirického zkoumání delikvence mládeže. Nejdříve vymezí pojem self-reportového dotazování, výhody a nevýhody této metody a posléze představí konkrétní self-reportový výzkum ISRD 3, ze kterého čerpá empirická část této práce.

3.1 Metoda self-reportového dotazování

Metoda self-reportového dotazování, jak již napovídá sám název, vychází z anglického slovního spojení *self-report*, tedy sebe-ohlášení či sebe-nahlášení. *"Self-reportový výzkum je založený na anonymní výpovědi respondentů (především mládeže) o tom, zda se v minulosti dopustili nějakých delikventních činů, a pokud ano, kolikrát se tak stalo v určitém časovém období (celý život, rok, 6 měsíců apod.). Není přitom důležité, zda byl pachatel odhalen či potrestán."* (Moravcová, Podaná & Buriánek, 2015: 14)

Mezi hlavní cíle self-reportových studií patří zmapování trestné činnosti, tedy zjištění rozsahu a frekvence trestné činnosti v určité populaci, nejen prokázané a nahlášené, ale i latentní. Dalším cílem je ověřovat kriminologické teorie příčin delikventního chování pomocí hledání faktorů jako například rodina, přátelé, způsobu trávení volného času, životním stylu a další, u nichž lze předpokládat korelaci s trestnou činností. (Tomášek, 2013).

Jak již bylo uvedeno dříve, odhalování delikvence či obecně kriminality je problematické především z důvodu vysoké míry latence. Hlavní výhodou metody self-reportu tedy je především fakt, že na rozdíl od policejních, soudních a jiných oficiálních statistik, zachycuje kromě oficiální, nahlášené kriminality i toto latentní chování jedinců. Tato metoda je jedním ze dvou základních postupů, jak kriminologie překonává nedostatky a zkreslení, spojená s užíváním oficiálních statistik o registrované kriminalitě (druhým způsobem jsou viktimologická šetření, zaměřená na oběti trestných činů). (Tomášek, 2013).

Naopak nevýhodu této metody můžeme spatřovat ve vyšší pravděpodobnosti neobjektivitě či zkreslení výpovědi respondentů. Může se jednat o zkreslení záměrné, z vlastních zájmů, především z důvodu obav, že při přiznání by jejich výpověď mohla být zneužita. Toto záměrné zkreslení výpovědi se dá částečně snížit opakovaným ujištěním respondentů, že jejich výpovědi jsou naprosto anonymní a nebudou žádným způsobem použity proti nim. Druhý případ zkreslení oproti oficiálním statistikám může nastat z

důvodu vyšších požadavků na paměť respondenta. Pokud bude respondent požádán, aby si vybavil přesný počet či typ a závažnost delikventních činů, které spáchal on sám či někdo v jeho okolí za určitou dobu, může pro něj být velmi problematické zařadit si všechny detaily tak, jak se ve skutečnosti staly. Klíčová je také formulace otázek dotazníku, pokud znění otázky bude nejasné, může každým respondentem chápána jinak a opět může dojít ke zkreslení odpovědí.

Zdaleka ne posledním, stěžejním měřítkem kvalitního dotazníku, které nám pomůže snižovat míru zkreslení, je především jeho validita a reliabilita.

Validita, tedy platnost měření nám vyjadřuje, zda otázky v dotazníku opravdu zkoumají to, na co se výzkumník chce ptát. *"Validním bude takové měření, které za pachatele označí každého, kdo se dopustil trestného činu, a naproti tomu za „bezúhonného“ každého, kdo trestný čin ve sledovaném období nespáchal. Tím bude zajištěno, že měření dokonale reflektuje teoretický koncept - tedy kriminální jednání během příslušného roku."* (Tomášek, 2013, s. 22).

Reliabilita vyjadřuje spolehlivost měření. Reliabilní měření je takové, které nám při opakovaném měření za stejných podmínek podá shodné výsledky jako předchozí měření. V praxi samozřejmě nikdy stejného výsledku dosáhnout nejde, protože měření je ovlivněno dalšími faktory, jedná se tedy o míru rozdílnosti obou měření, která by měla být co nejnižší, resp. míru korelace výsledků prvního a druhého měření, která by měla být co nejvyšší (za dostačující mohou být považovány hodnoty vyšší než 0,7).

3.1.1 ISRD 3

První vlna mezinárodního výzkumu delikvence mládeže International Self-Report Delinquency proběhla počátkem 90. let a zúčastnilo se jí celkem 13 zemí. Do druhé vlny, která se začala připravovat na přelomu století, se zapojilo 33 zemí a to včetně České republiky. Tato vlna byla v ČR zaštitěna katedrou sociologie FF UK a projekt byl podpořen grantem Evropské komise Daphne i Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy. Sběr dat proběhl mezi listopadem 2006 a březnem 2007 na výběru populace z celé ČR s navýšeným výběrem pro Prahu a Plzeň. Zatím poslední, třetí vlna, do které se opět zapojila i ČR, proběhla na jaře 2013 opět pod vedením katedry sociologie FF UK. Pro zajištění maximální možné srovnatelnosti obou vln výzkumů byl opět použit reprezentativní výběr pro celou Českou republiku s nadvýběrem respondentů pro Prahu a Plzeň.

Projekt ISRD se zaměřuje na žáky 7. - 9. ročníků, tedy mládež ve věku přibližně 12 - 16 let, kteří vyplňují self - reportový dotazník, který obsahuje otázky zjišťující prevalenci problémových a delikventních forem chování, jako jsou konzumace alkoholu či užívání drog, záškoláctví, krádeže, vandalismus, násilné chování a další. Třetí vlny projektu ISRD, kterou se bude zabývat empirická část této práce, se zúčastnilo 3561 respondentů, z důvodu cíleného nadvýběru Prahy a Plzně byl použit vážený soubor, který tento rozdíl výběru oproti populaci redukuje. Vážený soubor je tvořen 2116 respondenty, z toho 1043 tvoří muži a 1066 ženy (zbylých 7 respondentů pohlaví neuvedlo). Datový soubor je složen z respondentů ve věku 11 - 17 let, přičemž nejpočetněji jsou zastoupeny skupiny dětí a mladistvých ve věku 12 - 15 let. (Podaná & Buriánek, 2007; Moravcová, Podaná & Buriánek, 2015)

Dotazník žáci vyplňují v rámci vyučovací hodiny přímo v jejich střední škole. Každý respondent sám rozhodl, zda se do spolupráce na výzkumu zapojí, stejně tak rodiče všech respondentů byly předem seznámeni s výzkumem a měli možnost vyjádření nesouhlasu s dotazováním jejich potomka. Otázky jsou zaměřeny na několik okruhů či oblastí života, do kterých patří například rodina, škola, přátelé, volný čas, sebekontrola a morálka, páchání delikventních či trestných činů a užívání návykových látek. Pro všechny země je znění i pořadí otázek v dotazníku jednotné, z důvodu možnosti mezinárodního srovnání výsledků dat, pokud některá země přidává další otázky, musí být zahrnuty až na konci dotazníku, aby nebyla narušena tato mezinárodní univerzalita dotazníku.

Teorie, z kterých dotazník vychází, byly představeny v teoretické části této práce. Jedná se především o Hirschiho teorii sociálních vazeb a obecnou teorii kriminality Travis Hirschiho a Michaela R. Gottfredsona, v kterých byla ukotvena již druhá vlna výzkumu. Třetí vlna výzkumu ISRD vychází dále z Wikströmovy teorie situačního jednání, dále z teorie procedurální spravedlnosti Toma R. Tylera a teorie institucionální anomie Messnera a Rossenfelda.

4 EMPIRICKÁ ČÁST

Analytická část práce vychází z dat ISRD-3 (výzkum delikvence mládeže). V první části práce budou uvedeny cíle práce a hypotézy, které budou v dalších částech práce ověřeny. V druhé části bude testováno, zda typy aktivit, kterými mladí lidé tráví volný čas, mají vliv na míru jejich delikvence. V následující části budou porovnávány skupiny jedinců podle toho, s kým převážně tráví svůj volný čas v souvislosti s tím, jaké aktivity ve volném čase nejčastěji vyhledávají. Následně budou tyto skupiny porovnávány z pohledu míry jednotlivých typů delikventních činů. Dále se práce zaměří pouze na skupinu jedinců, kteří tráví volný čas především o samotě a pokusí se otestovat, jaké další faktory kromě typu volnočasových aktivit mají na samotáře vliv v souvislosti s mírou delikvence. Testovanými faktory působícími na míru delikvence samotářů budou především míra sebekontroly, míra morálky pohlaví a věk jedinců. Na základě výsledků pak bude sestavena typologie jedinců samotářů, respektive profil delikventního samotáře.

4.1 *Cíle diplomové práce*

Analytická část diplomové práce bude čerpat z třetí vlny dat ISRD pro ČR. Jejím cílem bude snaha prokázat, zda výběr činností, které mládež provádí ve svém volném čase, má vliv na delikvenci mládeže. Tedy jestli činnosti, které společnost obvykle považuje za nepřilíš ušlechtilé a prospěšné (pití alkoholu, braní drog, praní se atd.) vedou k vyšší míře delikvence a naopak na ty, na které se pohlíží pozitivně (sport, učení) působí jako protektivní faktor a zda mají na delikvenci vliv také společenské činnosti vedoucí k socializaci (návštěvy kaváren, barů, koncertů a trávení volného času na veřejných místech). Dále se diplomová práce zaměří především na jedince, kteří volný čas tráví spíše jako samotáři bez rodiny a bez přátel, (resp. se tak sami definovali v dotazníku) a socializačním činnostem se příliš nevěnují. Práce bude zkoumat, proč jsou tyto jedinci téměř nejrizikovější skupinou ohroženou delikvencí (hned po jedincích, kteří tráví většinu volného času ve větší skupině přátel) a jestli se typem a mírou delikvence významně liší od svých vrstevníků, kteří tráví volný čas převážně ve skupině svých přátel či s rodinou.

4.1.1 Hypotézy

Autorka práce si stanovila několik hypotéz, které se pokusí ověřit v empirické části práce.

Za první, že míra delikvence mládeže je ovlivněna způsobem trávení volného času, tedy nejen tím jak mládež tráví volný čas, ale také s kým.

Za druhé, že způsob trávení volného času má vliv také na formu a typ delikvence.

Za třetí, že u jedinců trávících volný čas převážně o samotě, je nejen míra, ale i typ delikvence jiný, než u jedinců trávících volný čas s přáteli či rodinou.

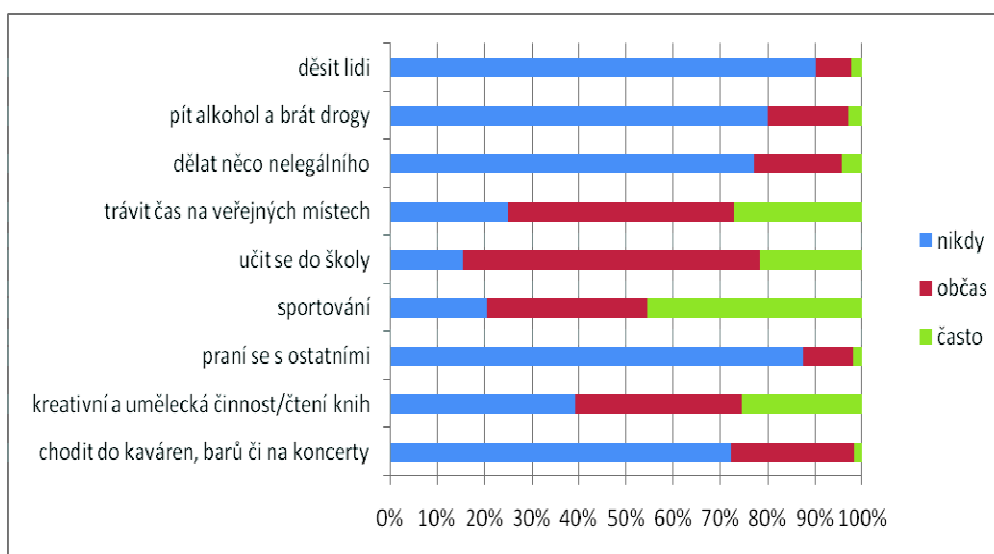
Za čtvrté, kromě typu volnočasových aktivit a tím, s kým mládež tráví volný čas, mají vliv i další faktory jako morálka, sebekontrola, věk či pohlaví.

A za páté, že u jedinců s nižší morálkou a nižší sebekontrolou bude vyšší pravděpodobnost výskytu delikventního jednání.

4.2 Typy aktivit u samotářů ve srovnání s ostatními

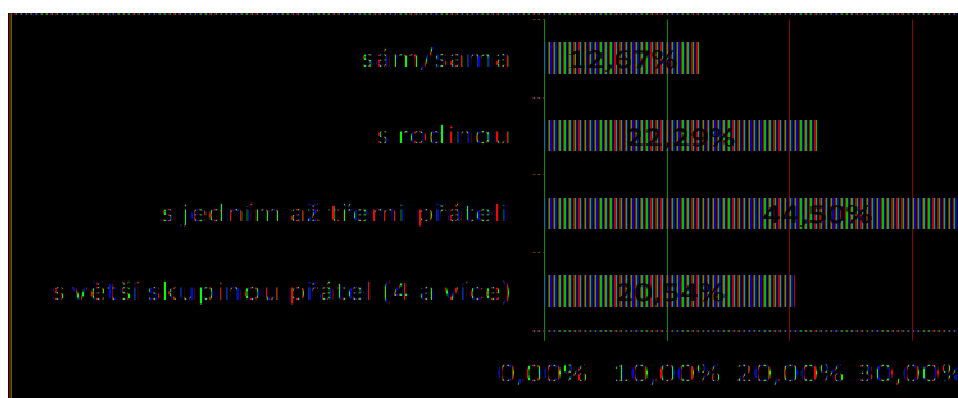
V dotazníku byla použita baterie devíti otázek, která se zabývala tím, jakým způsobem tráví mladí lidé obvykle čas. Souhrnná otázka pro všechny proměnné zněla: "Co obvykle děláš ve svém volném čase?" a u každé proměnné mohli vybírat z třístupňové škály odpovědí: nikdy, výjimečně, občas, často a velmi často. Jednotlivé aktivity (proměnné) jsou znázorněny v grafu níže.

Graf 1 "Co obvykle děláš ve volném čase?"

Jak dokazuje graf 2, pouze necelých 13% respondentů označilo, že jsou spíše samotáři a tráví volný čas převážně bez rodiny i přátel, další skupinu tvoří jedinci, kteří tráví volný čas převážně s větší skupinou přátel, tedy se čtyřmi a více kamarády, s rodinou tráví většinu volného času 22% dotázaných a největší skupinu dosahující téměř 45% tvoří ti, kteří tráví většinu volného času s menší skupinou přátel, tedy s jedním až třemi přáteli. Tato skupina "samotářů" tvoří nejmenší část, přesto ve vzorku 2086 respondentů ve vážených datech tvoří dostatečnou skupinu, kterou můžeme srovnávat s ostatními.

Graf 2 "S kým trávíš většinu volného času?"

Z tabulky 1 dále vyplývá, že nejnižší tendenci k delikventnímu chování mají děti trávící volný čas s rodinou (pouze 11 procent jedinců této skupiny vykonala za poslední rok alespoň 2 delikventní činy. Vyšší zastoupení však vidíme u skupiny mladistvých, kteří tráví volný čas s kamarády. Zde můžeme pozorovat, že s vyšším počtem kamarádů se zvyšuje pravděpodobnost delikvence - téměř 30% jedinců, kteří se vyskytují ve větší skupině přátel, spáchala alespoň 2 delikventní činy za poslední rok. Druhou nejpočetnější skupinou se však stávají jedinci, kteří tráví volný čas úplně sami, tedy bez rodiny i přátel. Rodina tedy může působit jako protektivní faktor a přátelé mohou v určité míře zvyšovat pravděpodobnost rizikového chování vedoucího k páčání delikvence, přesto jedinci samotáři, kteří nejsou ovlivněni žádným z těchto faktorů, patří mezi rizikovou skupinu.

Tabulka 1 S kým tráví volný čas a individuální delikvence

	alespoň 2 delikventní činy za poslední rok	
	Ne	Ano
sám, sama	77,3%	22,7%
s rodinou	88,9%	11,1%
s jedním až třemi přáteli	78,3%	21,7%
s větší skupinou přátel (4 a více)	70,4%	29,6%

N=2065; Chí kvadrát sig= 0,000

Důležité však není pouze to, s kým mladí čas tráví, ale jak ho tráví a jaký typ aktivit ve svém volném čase vyhledávají. V dotazníku byla položena baterie devíti otázek, respektive aktivit, u kterých měli respondenti na tříbodové škále odpovědi *nikdy*, *občas* a *často* označit nejčastější typy činností, kterým se ve volném čase věnují. Souhrnná otázka pro celou baterii zněla "Co obvykle děláš ve svém volném čase?", typy aktivit pak znázorňují tabulky 2 až 10 níže.²

Z tabulky 2 vyplývá, že na koncerty či do kaváren chodí především jedinci, kteří tráví čas s přáteli, ať se jedná o menší skupinu do 3 přátel či větší skupinu 4 a více přátel. Naopak respondenti, kteří tráví většinu volného času sami nebo s rodiči navštěvují koncerty či kavárny méně často. Výsledek je jednoduše zdůvodnitelný, většina dětí a mladistvých navštěvuje koncerty či kavárny právě ve společnosti svých přátel a tyto aktivity se považují obecně za společenské a kolektivní. Ti, kteří tráví volný čas raději sami, tedy takovéto typy podniků nevyhledávají, naopak ti, kteří tráví většinu času s rodiči tyto aktivity, nemusejí mít od rodičů povolené a schválené, případně jim je rodiče mohou povolovat pouze výjimečně, což může být závislé na věku dítěte či mladistvého.

² Originální tabulky v původním rozsahu s četnostmi jsou k dispozici v příloze

Tabulka 2 S kým tráví volný čas a kavárny / koncerty

	01 chodím do kaváren nebo na popové koncerty		
	1 nikdy	2 občas	3 často
sám/ sama	84,70%	13,70%	1,50%
s rodinou	77,20%	22,00%	0,90%
s jedním až třemi přáteli	69,60%	28,60%	1,70%
s větší skupinou přátel (4 a více)	64,30%	33,30%	2,30%
Celkem	72,10%	26,20%	1,60%

N = 2073, Chí kvadrát sig = 0, 000

Tabulka 3 informuje o tom, jak často se mladí lidé věnují čtení knih a uměleckým činnostem jako je hraní na některý z hudebních nástrojů, výtvarná tvorba, zapojení do divadelních kroužků a další kreativní činnosti, považované obecně za pozitivně rozvíjející. Těmto činnostem se nejvíce věnuje právě mládež, které tráví většinu volného času sama a také ti trávící volný čas převážně s rodinou (často si čte knihu či se věnuje kreativní činnosti více než 38% z nich). Naopak ti, kteří tráví čas s kamarády, především ti ve větších skupinách přátel, tyto typy činností vyhledávají méně často a pokud ano, může se jednat např. především o ty, kteří hrají s přáteli v kapele nebo za uměleckou činnost označili např. graffiti, které mohou tvořit společně se skupinou svých přátel.

Tabulka 3 S kým trávíš volný čas a umělecká činnost / knihy

	02 Aktivně se věnuji nějaké umělecké činnosti (hudba, divadlo atd.) nebo čtu knížky		
	1 nikdy	2 občas	3 často
sám/ sama	30,30%	31,40%	38,30%
s rodinou	30,80%	39,70%	29,50%
s jedním až třemi přáteli	40,20%	36,50%	23,30%
s větší skupinou přátel (4 a více)	52,50%	29,40%	18,10%
Celkem	39,40%	35,10%	25,50%

N=2070, Chí kvadrát sig = 0, 000

V tabulce 4 je znázorněno, že naprostá většina mladých lidí podle vlastního názoru prání s kamarády či vyhledávání konfliktů s dalšími vrstevníky nevyhledává. Jedinci trávící volný čas s přáteli však tuto negativně nahlíženou činnost provozují přeci jen

častěji, než ti trávící volný čas sami a především než ti, kteří ho tráví s rodinou. Z toho opět můžeme vyvozovat, že rodina pravděpodobně působí jako protektivní faktor, naopak přátelé, především ve větších skupinách, mohou působit jako faktor rizikový.

Tabulka 4 S kým trávíš volný čas a praní s kamarády / konflikt s vrstevníky

	03 Peru se s kamarády nebo vyhledáváme střety s dalšími vrstevníky		
	1 nikdy	2 občas	3 často
sám/ sama	89,30%	9,90%	0,80%
s rodinou	93,70%	5,00%	1,30%
s jedním až třemi přáteli	87,40%	11,10%	1,50%
s větší skupinou přátel (4 a více)	80,00%	16,00%	1,90%
Celkem	87,50%	10,60%	1,90%

N=2070, Chí kvadrát sig = 0, 000

Z tabulky 5 vidíme, že sportu se nejvíce věnují jedinci, kteří tráví čas s větší skupinou přátel, dále pak ti co tráví čas s jedním až třemi přáteli, následování skupinou těch, kteří tráví většinu volného času s rodinou. Samotáři se sportu věnují oproti jmenovaným skupinám výrazně méně. Tento fakt může být zdůvodněn tím, že velká část sportovních aktivit spadá do skupinových, které se hrají v týmu či alespoň ve dvojici, naopak sportovních disciplín, které jedinec musí dělat sám je naprostá menšina a pokud se jedinec věnuje nějaké sportovní aktivitě pravidelně či dokonce závodně, pak své spoluhráče bude pravděpodobně považovat za přátele a neoznačí se jako samotář.

Tabulka 5 S kým trávíš volný čas a sport

	04 Sportuji, cvičím nebo dělám atletiku		
	1 nikdy	2 občas	3 často
sám/ sama	30,20%	36,60%	33,20%
s rodinou	21,50%	35,40%	43,00%
s jedním až třemi přáteli	18,60%	35,90%	45,50%
s větší skupinou přátel (4 a více)	18,00%	27,50%	54,50%
Celkem	20,60%	34,20%	45,20%

N=2071, Chí kvadrát sig = 0, 000

Tabulka 6 ukazuje, že nejvíce tráví čas učením či děláním úkolů do školy ti jedinci, kteří tráví většinu volného času s rodiči. Druhou nejpilnější skupinou v tomto ohledu, tedy

ti kteří označili, že se učí či dělají úkoly často, jsou jedinci samotáři. U nich je však zajímavé, že mají největší rozptyl odpovědí, tedy že zároveň nejčastěji odpovídali, že se neučí nikdy (téměř 20 % z nich). Naopak nejméně času věnují učení a úkolům jedinci, kteří tráví čas s větší skupinou přátel následování skupinou mládeže, která tráví čas s jedním až třemi kamarády. Logické zdůvodnění se opět nabízí tím, že jedinci, kteří jsou často se svými rodiči a jsou tedy pod jejich dohledem, budou ke studiu rodiči více pobízení a podporováni, případně nuceni. U jedinců samotářů se pak může jednat na jedné straně o potřeby dosažení určitých cílů, případně vyplnění volného času, který netráví s ostatními, na druhé straně určitá vzpoura či vzepření se autoritám, což může být možným rizikovým faktorem pro páchaní delikventních činů.

Tabulka 6 S kým trávíš volný čas a učení / úkoly

	05 Učím se do školy nebo dělám domácí úkoly		
	1 nikdy	2 občas	3 často
sám/ sama	19,80%	56,90%	23,30%
s rodinou	9,40%	56,60%	34,10%
s jedním až třemi přáteli	16,20%	66,00%	17,80%
s větší skupinou přátel (4 a více)	19,10%	65,60%	15,30%
Celkem	15,70%	62,70%	21,60%

N=2066, Chí kvadrát sig = 0, 000

V tabulce 7 je znázorněno, že navštěvování veřejných míst jako jsou nákupní centra, parky či potulování po ulicích v sousedství často vyhledávají především děti a mladiství, kteří tráví volný čas ve větší skupině přátel (více než 40% dotázaných), stejně tak více než třetina těch, kteří tráví volný čas v menší skupině přátel, tento typ aktivit vyhledává. Naopak, pouze kolem 12% respondentů, kteří tráví čas s rodiči nebo sami, tráví svůj volný čas obvykle na veřejných místech, dokonce více než polovina samotářů uvedla, že tímto způsobem svůj volný čas netráví nikdy. To může být způsobeno tím, že jedinci, kteří sami sebe identifikují jako samotářské typy, pravděpodobně budou vyhledávat méně frekventovaná místa, kde mohou být o samotě.

Tabulka 7 S kým trávíš volný čas a veřejná místa

	06 Trávím čas v nákupních centrech, na ulici, v parku nebo v sousedství, jen tak pro zábavu		
	1 nikdy	2 občas	3 často
sám/ sama	52,30%	36,30%	11,50%
s rodinou	33,60%	54,00%	12,40%
s jedním až třemi přáteli	18,00%	48,90%	33,10%
s větší skupinou přátel (4 a více)	14,60%	44,80%	40,60%
Celkem	25,10%	47,60%	27,30%

N=2068, Chí kvadrát sig = 0, 000

Tabulka 8, která znázorňuje, jak často mládež dělá pro zábavu činnosti, které nejsou v souladu se zákonem, naštěstí u žádné ze skupin není velmi silně zastoupena, přesto některé ze skupin tuto činnost potvrdila. K tomu, že alespoň občas provedou něco nelegálního, se však přiznala třetina z respondentů, kteří tráví čas ve větší skupině přátel. U těch, kteří tráví čas s menší skupinou přátel je to přibližně čtvrtina a samotářů, kteří se přiznali, že alespoň občas něco nelegálního provedou, je 15%. Pouhá desetina z nich však uvedla, že nelegální činy páchá často, což je nejméně z uvedených skupin. Zde můžeme opět pozorovat možnost dvou výše zmíněných faktorů - protektivního faktoru rodiny a rizikového faktoru přátel.

Tabulka 8 S kým trávíš volný čas a nelegální věci

	07 Dělam pro zábavu nějaké zakázané (nelegální) věci		
	1 nikdy	2 občas	3 často
sám/ sama	85,10%	13,40%	1,50%
s rodinou	88,90%	8,10%	3,10%
s jedním až třemi přáteli	74,30%	21,70%	4,00%
s větší skupinou přátel (4 a více)	66,40%	25,60%	8,00%
Celkem	77,30%	18,40%	4,30%

N=2064, Chí kvadrát sig = 0, 000

Z tabulky 9 vyplývá, že nejvíce pijí alkohol či užívají drogy jedinci, kteří tráví čas ve větší skupině přátel, téměř třetina z nich odpověděla, ale alespoň občas některou z těchto návykových látek požije. Naopak nejméně požívají alkohol či drogy ti, kteří tráví většinu času s rodinou, pouhých přibližně 10% již alkohol či drogy zkusilo, z jedinců

samotářů již někdy vyzkoušelo alkohol či drogy přibližně 15%. Otázkou je, co si pod pojmem alkohol a drogy respondenti představí, případně také v jaké míře danou látku užívají, tyto doplňující otázky byly součástí dotazníku ISRD 3, cílem této práce však není do hloubky prozkoumat jak často a v jaké míře mladí lidé užívají drogy či alkohol, proto se otázce podrobněji věnovat nebude.

Tabulka 9 S kým trávíš volný čas a alkohol / drogy

	08 Piju pivo/alkohol nebo užívám drogy		
	1 nikdy	2 občas	3 často
sám/ sama	85,10%	13,40%	1,50%
s rodinou	89,60%	8,20%	2,20%
s jedním až třemi přáteli	78,20%	18,90%	2,90%
s větší skupinou přátel (4 a více)	68,70%	26,10%	5,20%
Celkem	79,70%	17,30%	3,10%

N=2064, Chi kvadrát sig = 0,000

Poslední, desátá tabulka se ptala na to, jak často mladí tráví volný čas obtěžováním či děšením cizích lidí jen tak pro zábavu. Z odpovědí naštěstí vyplývá, že tuto aktivitu příliš často nevyhledává žádná ze čtyř skupin. Nejčastěji zastoupeni jsou ti, kteří tráví čas se 4 a více kamarády, přibližně 13% z nich děsí či obtěžuje lidi pro zábavu alespoň občas. Následují ti, kteří tráví volný čas v menší skupině jednoho až tří přátel - více než 10% z nich alespoň občas tuto aktivitu vyhledává. Nejméně obtěžují či děsí lidi jedinci, kteří tráví čas obvykle s rodinou, jen přibližně 5% z nich to již někdy provedlo. Zajímavé však je, že odpověď *často* u nich byla frekventovanější než u skupiny samotářů či těch, co tráví čas s jedním až třemi přáteli (2,4%), zatímco odpověď *občas* byla naopak výrazně nejnižší ze všech skupin (2,8%).

Tabulka 10 S kým trávíš volný čas a obtěžování / děšení lidí

	09 Obtěžuji nebo děším okolní lidi jen tak pro zábavu		
	1 nikdy	2 občas	3 často
sám/ sama	91,20%	7,30%	1,50%
s rodinou	94,80%	2,80%	2,40%
s jedním až třemi přáteli	89,40%	8,60%	2,10%
s větší skupinou přátel (4 a více)	86,80%	9,90%	3,30%
Celkem	90,30%	7,40%	2,30%

N=2064, Chí kvadrát sig = 0, 001

Z výsledků kontingenčních tabulek výše tedy můžeme pozorovat, že mladí jedinci, kteří tráví volný čas nejčastěji o samotě, ve srovnání s ostatními výrazně méně navštěvují kavárny a popové koncerty a také výrazně méně tráví čas v nákupních centrech, na ulici, v parku nebo v sousedství jen tak pro zábavu. Naopak jedinou aktivitou, které se oproti ostatním skupinám věnují mnohem častěji, jsou kreativní a umělecké činnosti jako hudba či hraní divadla a také si častěji čtou knihy. Jejich dalšími volnočasovými aktivitami jsou sport, cvičení či atletika a učení do školy či dělání domácích úkolů. Tyto aktivity jsou velmi časté u všech skupin, u skupiny samotářů však tyto aktivity byly oproti ostatním skupinám označeny méně. Sport nikdy nedělá více než 30% samotářů, zatímco u ostatních skupin je to přibližně pouhých 20%. Odpověď, že se nikdy neučí či nedělají úkoly, zvolilo téměř 20% samotářů, zatímco u skupiny trávící volný čas především s rodinou, zvolilo tuto odpověď necelých 10% jedinců, u skupiny, která tráví čas obvykle s jedním, až třemi kamarády odpovědělo cca 16%, že se nikdy neučí či nedělá úkoly.

4.2.1 Faktorová analýza otázek na volný čas³

Z baterie otázek na volný čas vychází i další část práce. Pomocí explorační faktorové analýzy byly jednotlivé proměnné rozděleny do několika skupin a výsledky této faktorové analýzy byly dále aplikovány na otázku, zda respondenti někdy v životě provedli nějakou zakázanou věc, kterou bychom mohli považovat za delikventní. Faktorová analýza vytvořila 3 faktory. Tyto tři faktory vysvětlují téměř 51,5% z celkové variance. Z rotovaného řešení matice (Tabulka 11) vyplývá, že první faktor je sycen proměnnými 03 praní se s ostatními, 07 dělat něco nelegálního, 08 pít alkohol a brát drogy a 09 děsit lidi. Druhý faktor sytí proměnné 01 chodit do kaváren, barů či na koncerty, 06 trávit čas na veřejných místech a o něco slaběji ještě proměnná 02 dělat něco kreativního. Třetí faktor je sycen proměnnými 04 sportování a 05 učit se do školy. První faktor zachycuje rizikové až delikventní způsoby trávení volného času (pro další analýzu byl pojmenován "delik"). Druhý faktor definuje extrovertní a společenské trávení volného času (dále nazván jako "extorv") a třetí faktor můžeme definovat jako snaživý či zodpovědný typ trávení volného času (dále jen "zodpov").

³ Tato část práce byla zpracována jako seminární práce k aplikaci Sociální deviance a upravena pro potřeby diplomové práce.

Tabulka 11 Faktorová analýza, typy trávení volného času, třífaktorové řešení

	Component		
	1	2	3
01 chodit do kaváren, barů či na koncerty	0,086	0,756	-0,001
02 kreativní a umělecká činnost/čtení knih	-0,242	0,462	0,355
03 praní se s ostatními	0,596	-0,049	0,12
04 sportování	0,188	-0,161	0,748
05 učit se do školy	-0,263	0,156	0,646
06 trávit čas na veřejných místech	0,133	0,671	-0,075
07 dělat něco nelegálního	0,757	0,132	-0,208
08 pít alkohol a brát drogy	0,684	0,218	-0,219
09 děsit lidi	0,689	-0,038	0,021

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.

a. Rotation converged in 5 iterations.

Dále práce pomocí analýzy rozptylů zjišťovala, které z faktorů mají vliv na delikvenci mládeže⁴. Delikvence se statisticky významně liší pouze u faktorů *delik* a *zodpov*. Faktor *extrov* na delikvenci nemá signifikantní vliv. V rámci faktoru *delik* se častěji dopouštějí delikvence ti, kteří tráví volný čas praním se s ostatními, děláním něčeho nelegálního, pitím alkoholu a braním drog a chováním děsící lidi. Naopak v rámci faktoru *zodpov* mají větší tendence k delikvenci ti, kteří tráví méně času učením a sportem. Analýza tedy prokázala, že výběr činností, které mládež provádí ve svém volném čase, má vliv na delikvenci mládeže. Činnosti, které společnost obvykle považuje za nepříliš ušlechtilé a prospěšné (pití alkoholu, braní drog, praní se atd.) obvykle vedou k vyšší míře delikvence, než činnosti, na které se pohlíží pozitivně (sport, učení) a naopak společenské činnosti vedoucí k socializaci (návštěvy kaváren, barů, koncertů a trávení volného času na veřejných místech) nemají na míru delikvence signifikantní vliv.

Pokud bychom skupinu samotářů chtěli zařadit do faktorové analýzy vysvětlující proměnné volnočasových aktivit, bude vhodnější vyzkoušet čtyř faktorové řešení, vzhledem k tomu, že samotáři nejvíce spadají pod proměnnou umělecká a kreativní činnost či čtení knih, která v třífaktorovém řešení nebyla silně vysvětlena žádným z faktorů.

V tabulce 12, která toto čtyř faktorové řešení zobrazuje, se kromě faktorů *delik* (rizikové až delikventní způsoby trávení volného času, který byl sycen proměnnými *03 praní se s ostatními*, *07 dělat něco nelegálního*, *08 pít alkohol a brát drogy* a *09 děsit lidi*), *extrov* (extrovertní a společenské trávení volného času, který sytil proměnné *01 chodit do*

⁴ Tabulky znázorňující analýzu rozptylů jsou dostupné v příloze.

kaváren, barů či na koncerty a 06 trávit čas na veřejných místech) a zodpov (snaživý či zodpovědný typ trávení volného času, který byl sycen proměnnými 04 sportování a 05 učit se do školy) se objevuje ještě čtvrtý faktor. Ten vznikl rozdělením třetího faktoru zodpov - ve třetím faktoru tedy zůstává proměnná učit se do školy a přidává se k ní původně špatně zařaditelná proměnná kreativní a umělecká činnost či čtení knih a čtvrtý faktor zůstává sycen proměnnou sportování. Skupina jedinců, kteří tráví volný čas především sami tedy spadá pod faktory 3 a 4, naopak faktoru 2, tedy extrovertnímu a společenskému chování se ze všech skupin řadí nejméně.

Tabulka 12 Faktorová analýza - 4 faktory, rotované řešení

	Component			
	1	2	3	4
01 chodit do kaváren, barů či na koncerty	,059	,770	,143	-,031
02 kreativní a umělecká činnost/čtení knih	-,037	,115	,832	-,185
03 prání se s ostatními	,587	-,034	-,027	,177
04 sportování	,017	,023	,027	,932
05 učit se do školy	-,172	-,047	,683	,284
06 trávit čas na veřejných místech	,044	,786	-,069	,042
07 dělat něco nelegálního	,772	,141	-,149	-,125
08 pít alkohol a brát drogy	,686	,242	-,151	-,127
09 děsit lidi	,730	-,085	,014	,015

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.

a. Rotation converged in 5 iterations.

4.3 Typ a míra delikvence u samotářů ve srovnání s ostatními

Samotné zjištění, že jedinci samotáři tráví svůj volný čas jinými aktivitami než ostatní skupiny však neinformuje o tom, zda, v jaké míře a jakým způsobem jsou tito jedinci delikventní. Delikventní činy je možné rozdělit podle jejich charakteru a závažnosti. Podle druhu jsou delikventní činy děleny na majetkovou, násilnou a ostatní činnost, podle závažnosti na běžnou a závažnou. Tabulka níže ukazuje přehled jednotlivých činů, které byly měřeny ve výzkumu ISRD podle jejich druhu a závažnosti.

Tabulka 13 Přehled forem delikvence v ISRD-3 podle charakteru a závažnosti

Formy delikvence	Druh	Závažnost	Forma delikvence	
	majetková	běžná		krádež v obchodě
				krádež věci bez použití násilí
		závažná		krádež auta/motorky
				krádež z auta
				krádež kola vloupání do budovy
	násilná	běžná		skupinová bitka
				nošení zbraně
		závažná		loupež/vyhrožování
				úmyslné ublížení na zdraví
ostatní	běžná		nelegální stahování z internetu	
			sprejerství	
			vandalismus	
	závažná		prodej drog	
			týrání zvířat	

(Moravcová, Podaná & Buriánek, 2015)

V následujících tabulkách je možné pozorovat souvislost mezi tím, s kým mládež tráví většinu volného času a jakých typů delikvence se již někdy v životě dopustila. V dotazníku byla vytvořena baterie otázek zaměřena na zakázané věci, které mladí lidé občas dělají. Nad touto baterií otázek bylo znovu uvedeno ujištění respondentů, že jejich odpovědi zůstanou v anonymitě před jejich rodnou, učiteli, policií i všemi ostatními, aby odpovědi respondentů v dotazníku byly pokud možno co nejvíce autentické. Baterie začínala shodně pro všechny otázky slovy "Už jsi někdy ve svém životě..." a možnosti odpovědí byly dichotomické - ano/ne, zároveň u každé otázky, na kterou respondent odpověděl kladně byl vložen filtr, který se dotazoval zda tento typ delikvence respondent vykonal během posledních 12 měsíců. Jednotlivé typy delikventních činností, na které se baterie otázek zaměřila, jsou uvedeny v tabulkách 14 - 28 níže⁵, v levé části tabulky je uvedena celoživotní prevalence, v pravé části tabulky je uvedena prevalence za posledních 12 měsíců.

Tabulka 14 informuje o tom, že poškozování cizího majetku formou graffiti je především skupinovou záležitostí. Téměř 17% mladých, kteří tráví čas obvykle ve větší skupině přátel a téměř 10% těch, kteří tráví čas s jedním, až třemi přáteli již někdy pomalovalo zeď, vlak, metro nebo autobus. U jedinců, kteří tráví čas obvykle sami, vyzkoušelo graffiti přibližně 6% a z jedinců trávících volný čas většinou s rodinou pouhá

⁵ Originální tabulky v původním rozsahu s čenostmi jsou dostupné v příloze.

3% z nich. Údaje za poslední rok jsou podobné, nejčastěji zastoupena je skupina s větší skupinou přátel (15,1%), slaběji pak skupina s jedním až třemi přáteli (6,6%), dále jedinci samotáři (4,2%) a nejméně zastoupena je skupina trávící volný čas převážně s rodiči.

Tabulka 14 S kým trávíš volný čas a graffiti

	...pomaloval/a zeď, vlak, metro nebo autobus (graffiti)?			
	za celý život		za poslední rok	
	ne	ano	ne	ano
sám/ sama	93,90%	6,10%	95,80%	4,20%
s rodinou	96,90%	3,10%	97,80%	2,20%
s jedním až třemi přáteli	90,20%	9,80%	93,40%	6,60%
s větší skupinou přátel (4 a více)	83,10%	16,90%	84,90%	15,10%
Celkem	90,70%	9,30%	93,00%	7,00%

Za život / za rok: N=2067, Chí kvadrát sig=0,000/ N=2059, Chí kvadrát sig=0,000

Z tabulky 15, podobně jako z předchozí tabulky o graffiti vyplývá, že i vandalismus je u mládeže především skupinovou záležitostí. Nejvyšší prevalence se objevuje opět u skupiny dětí a mladistvých, kteří tráví čas obvykle s více než 4 kamarády (16%) a u skupiny těch, kteří tráví volný čas většinou s jedním až třemi přáteli (cca 12%). Méně jsou opět zastoupeny skupiny samotářů (7,6%) a mládeže, která tráví čas obvykle s rodinou (5,5%). Tento fakt může být způsoben například tím, že mladí lidé si ve skupině dodávají vzájemně kuráž, aby se odhodlali provést něco zakázaného a pokud k takovému činu dojde, může jít o snahu projevit rebelství a vzbouření proti autoritám, které v případě, že by čin vykonali sami, beze svědků nemělo tak silný účinek.

Tabulka 15 S kým trávíš volný čas a vandalismus

	...úmyslně něco poškodil/a, třeba autobusovou zastávku, okno, auto nebo sedadlo ve vlaku či autobuse?			
	za celý život		za poslední rok	
	ne	ano	ne	ano
sám/ sama	92,40%	7,60%	94,60%	5,40%
s rodinou	94,50%	5,50%	95,80%	4,20%
s jedním až třemi přáteli	88,10%	11,90%	90,20%	9,80%
s větší skupinou přátel (4 a více)	84,00%	16,00%	85,50%	14,50%
Celkem	89,20%	10,80%	91,10%	8,90%

Za život / za rok: N=2063, Chí kvadrát sig=0,000/ N=2051, Chí kvadrát sig=0,000

Tabulka 16 znázorňuje, že oproti graffiti či vandalismu má s krádeží v obchodě zkušenosti více dotázaných, za poslední rok se však míra krádeží v obchodě oproti graffiti či vandalismu naopak výrazněji snížila. S krádeží v obchodě má nejčastěji zkušenost

skupina mládeže, která tráví čas s větší skupinou přátel (17,2%), dále ti co tráví čas s jedním až třemi přáteli (14%), následně s rozdílem pouhé jedno procento jedinci samotáři (13%). Nejméně zastoupena je opět skupina jedinců, kteří tráví čas se svou rodinou. Za poslední rok kradlo v obchodě alespoň jednou téměř 13% jedinců, kteří tráví čas ve větší skupině přátel, 10% těch, kteří tráví čas s jedním až 3 přáteli, ale pouze cca 5% těch, kteří tráví čas obvykle sami a 3,5% těch, kteří tráví čas většinou s rodiči.

Tabulka 16 S kým trávíš volný čas a kradení v obchodě

	...něco ukradl/a v obchodě nebo supermarketu?			
	za celý život		za poslední rok	
	ne	ano	ne	ano
sám/ sama	87,10%	12,90%	94,70%	5,30%
s rodinou	91,90%	8,10%	96,50%	3,50%
s jedním až třemi přáteli	86,00%	14,00%	89,90%	10,10%
s větší skupinou přátel (4 a více)	82,80%	17,20%	87,10%	12,90%
Celkem	86,80%	13,20%	91,40%	8,60%

Za život / za rok: N=2063, Chí kvadrát sig=0,001/ N=2049, Chí kvadrát sig=0,000

Z tabulky 17 je patrné, že i mladí si uvědomují závažnost různých trestných činů. Pravděpodobně právě z toho důvodu je vloupání, které spadá do kategorie závažných majetkových trestných činů méně časté, než předchozí činy, které spadají do kategorie běžných majetkových činů (krádež v obchodě) či ostatních běžných činů (vandalismus a sprejerství). Jediná kategorie, která je zastoupena více než jedním procentem je opět skupina se 4 a více přáteli, i u této kategorie je však zastoupení poměrně nízké (1,6% za celý život a 1,4% za poslední rok). Jde ovšem o porovnání celkově nízkých procent a v této oblasti nelze statickými nástroji prokázat signifikantní rozdíl.

Tabulka 17 S kým trávíš volný čas a vloupání

	...vloupal/a se do budovy s cílem něco ukrást?			
	za celý život		za poslední rok	
	ne	ano	ne	ano
sám/ sama	99,60%	0,40%	99,60%	0,40%
s rodinou	99,30%	0,70%	99,30%	0,70%
s jedním až třemi přáteli	99,30%	0,70%	99,60%	0,40%
s větší skupinou přátel (4 a více)	98,40%	1,60%	98,60%	1,40%
Celkem	99,20%	0,80%	99,30%	0,70%

Za život / za rok: N=2067, Chí kvadrát sig=0,198 / N=2065, Chí kvadrát sig=0,208

V tabulce 18 je znázorněno, že krádež jízdního kola, která opět spadá do kategorie závažných majetkových činů, není u mládeže příliš obvyklá. Jedinou kategorií, která je

zastoupena více než jedním procentem je znovu skupina se 4 a více přáteli, i u této kategorie je však zastoupení také poměrně nízké (1,6% za celý život a 1,2% za poslední rok). V ostatních kategoriích se jedná o velmi výjimečné případy delikvence a skupina dětí a mladistvých, která tráví volný čas převážně se svou rodinou dosahuje v této oblasti nulové prevalence.

Tabulka 18 S kým trávíš volný čas a krádež kola

	...ukradl/a jízdní kolo?			
	za celý život		za poslední rok	
	ne	ano	ne	ano
sám/ sama	99,60%	0,40%	99,60%	0,40%
s rodinou	100,00%	0,00%	100,00%	0,00%
s jedním až třemi přáteli	99,50%	0,50%	99,80%	0,20%
s větší skupinou přátel (4 a více)	98,40%	1,60%	98,80%	1,20%
Celkem	99,40%	0,60%	99,60%	0,40%

Za život / za rok: N=2063, Chí kvadrát sig=0,016 / N=2060, Chí kvadrát sig=0,026

V tabulce 19, která znázorňuje krádež motorky či automobilu jsou výsledky téměř identické jako u krádeže jízdního kola, průměrné hodnoty za všechny skupiny celkem jsou dokonce naprosto totožné. Jedná se však opět o porovnání celkově nízkých procent a ani v této oblasti nelze statickými nástroji prokázat signifikantní rozdíl stejně jako v případě vloupání v tabulce 17. Stejně jako u krádeže jízdního kola, i v této oblasti dosahuje skupina, která tráví většinu volného času s rodinou nulový podíl delikventů.

Tabulka 19 S kým trávíš volný čas a krádež motorky / automobilu

	...ukradl/a motorku nebo automobil?			
	za celý život		za poslední rok	
	ne	ano	ne	ano
sám/ sama	99,20%	0,80%	99,20%	0,80%
s rodinou	99,80%	0,20%	99,80%	0,20%
s jedním až třemi přáteli	99,50%	0,50%	99,70%	0,30%
s větší skupinou přátel (4 a více)	99,00%	1,00%	99,30%	0,70%
Celkem	99,40%	0,60%	99,60%	0,40%

Za život / za rok: N=2056, Chí kvadrát sig=0,535 / N=2054, Chí kvadrát sig=0,550

Z tabulky 20, vyplývá, že krádež z auta je mírně výraznější u jedinců, kteří tráví volný čas ve větší skupině přátel. 3,3% z nich již někdy nějakou věc z auta ukradla, přičemž za poslední rok jich kradlo z automobilu téměř 2,5%, ve srovnání s ostatními

skupinami, kde hodnoty dosahují necelého jednoho procenta (samotáři a jedinci trávící volný čas v menší skupině jednoho až tří přátel) je rozdíl znatelný. Ze skupiny dětí a mladistvých, kteří tráví čas převážně s rodiči nepřiznal jediný z nich, že by za celý život ukradl něco z auta, což může být opět důsledkem protektivního faktoru rodiny.

Tabulka 20 S kým trávíš volný čas a krádež z automobilu

	...ukradl/a něco z auta?			
	za celý život		za poslední rok	
	ne	ano	ne	ano
sám/ sama	99,20%	0,80%	99,60%	0,40%
s rodinou	100,00%	0,00%	100,00%	0,00%
s jedním až třemi přáteli	99,30%	0,70%	99,80%	0,20%
s větší skupinou přátel (4 a více)	96,70%	3,30%	97,60%	2,40%
Celkem	98,90%	1,10%	99,40%	0,60%

Za život / za rok: N=2059, Chí kvadrát sig=0,535 / N=2054, Chí kvadrát sig=0,550

Tabulka 21 znázorňuje, že podíl jedinců, kteří již někdy v životě použili zbraň, násilí či hrozbu násilím k tomu, aby jim někdo vydal peníze či movitou věc je minimální. Pouze u skupiny, která tráví čas se 4 a více přáteli je podíl vyšší než jedno procento (1,7% a za poslední rok 1,2%), u ostatních skupin se podíly za poslední rok téměř blíží nule, ze skupiny trávící čas obvykle s rodinou za poslední rok nepoužil zbraň násilí či hrozbu násilím k vydání peněz či nějaké věci dokonce jediný respondent. Vzhledem k tomu, že tento čin se řadí dle zákona mezi závažné násilné činy, není tato informace příliš překvapivá, navíc se opět jedná o porovnání celkově nízkých procent a ani v této oblasti nelze statickými nástroji prokázat signifikantní rozdíl (v případě celoživotní prevalence).

Tabulka 21 S kým trávíš volný čas a vydírání / vyhrožování

	...použil/a zbraň, násilí nebo hrozbu násilím k tomu, aby ti někdo vydal peníze nebo nějakou věc?			
	za celý život		za poslední rok	
	ne	ano	ne	ano
sám/ sama	99,60%	0,40%	99,60%	0,40%
s rodinou	99,80%	0,20%	100,00%	0,00%
s jedním až třemi přáteli	99,30%	0,70%	99,90%	0,10%
s větší skupinou přátel (4 a více)	98,30%	1,70%	98,80%	1,20%
Celkem	99,30%	0,70%	99,70%	0,30%

Za život / za rok: N=2061, Chí kvadrát sig=0,065 / N=2056, Chí kvadrát sig=0,008

Tabulka 22 znázorňuje, že krádež bez použití násilí či hrozeb je u mládeže o něco častějším typem delikvence než výše zmíněné majetkové trestné činnosti (vloupání, krádež

kola, auta, motorky či krádež z auta). Nejvíce delikventní se v této oblasti ukázali jedinci samotáři. Bez použití násilí či hrozeb již někdy v životě někoho okradlo téměř 12% respondentů, kteří tráví volný čas převážně o samotě. Překonali tedy i skupinu respondentů, kteří tráví volný čas obvykle s větší skupinou přátel (10,8%), a kteří se ve většině ostatních oblastí jeví jako nejvíce riziková skupina náchylná k delikvenci. Skupina, která je nejméně delikventní téměř ve všech oblastech je nejméně zastoupena i zde, pouhých přibližně 5% dětí a mladistvých, kteří tráví čas převážně s rodinou se někdy v životě dopustilo krádeže bez použití násilí a hrozeb, z těch, kteří tráví čas většinou s jedním až třemi přáteli pak někdy kradlo bez použití násilí a hrozeb přibližně 7%.

Tabulka 22 S kým trávíš volný čas a krádež bez vyhrožování / násilí

	...ukradl/a někomu něco bez použití násilí nebo hrozeb?			
	za celý život		za poslední rok	
	ne	ano	Ne	ano
sám/ sama	88,10%	11,90%	92,70%	7,30%
s rodinou	94,80%	5,20%	97,10%	2,90%
s jedním až třemi přáteli	92,80%	7,20%	94,50%	5,50%
s větší skupinou přátel (4 a více)	89,20%	10,80%	92,10%	7,90%
Celkem	91,90%	8,10%	94,40%	5,60%

Za život / za rok: N=2060, Chí kvadrát sig=0,002 / N=2046, Chí kvadrát sig=0,007

Dalším typem delikvence, v kterém převažují jedinci samotáři je nošení zbraně (Tabulka 23), přičemž zbraň byla v dotazníku definována např. jako hůl, nůž, pistole nebo řetěz. Téměř 13,5% z nich s sebou někdy nosilo zbraň a téměř 11% tak činilo během posledního roku. Z jedinců, kteří tráví volný čas obvykle ve větší skupině přátel, s sebou někdy nosilo zbraň téměř 11,5%, za poslední rok více než 8,5%. Těch, kteří tráví volný čas obvykle s jedním, až třemi přáteli nosilo někdy zbraň přibližně 10%, za poslední rok o 2,5% méně. Signifikantní rozdíly mezi skupinami za poslední rok však nemůžeme prokázat, zatímco celoživotní prevalenci ano. Otázkou zůstává, zda s sebou tyto jedinci nosí zbraň na obranu z důvodu strachu či zda zbraň nosí proto, že ji chtějí použít k útoku.

Vzhledem k výsledkům z předchozí tabulky 19, kdy zbraň či hrozbu využila ke krádeži naprosto zanedbatelná část respondentů, můžeme předpokládat, že naprostá většina z nich bude nosit zbraň pouze na případnou obranu nebo proto, že chtějí zapůsobit na své

přátele tím, že porušují dané normy a zákony, případně chtějí vypadat více rebelsky, přestože vědí, že zbraň nepotřebují a nepoužijí.

Tabulka 23 S kým trávíš volný čas a nošení zbraně

	...nosil/a s sebou zbraň, třeba hůl, nůž, pistoli nebo řetěz?			
	za celý život		za poslední rok	
	ne	ano	ne	ano
sám/ sama	86,70%	13,30%	89,20%	10,80%
s rodinou	93,40%	6,60%	94,10%	5,90%
s jedním až třemi přáteli	90,10%	9,90%	92,60%	7,40%
s větší skupinou přátel (4 a více)	88,60%	11,40%	91,30%	8,70%
Celkem	90,10%	9,90%	92,20%	7,80%

Za život / za rok: N=2057, Chí kvadrát sig=0,019 / N=2019, Chí kvadrát sig=0,104

Jak ukazuje tabulka 24, do skupinové bitky se již někdy v životě zapojila téměř pětina těch, kteří tráví čas obvykle s větší skupinou přátel, u ostatních skupin je prevalence mnohem nižší. 9% z těch, kteří tráví čas ve skupině jednoho, až tří přátel se někdy zapojilo do skupinové bitky, samotářů se alespoň jednou v životě zapojilo do skupinové bitky necelých 8% a jedinců, kteří tráví čas obvykle s rodinou pouze necelá 3%. Vzhledem k tomu, že se jedná o skupinový typ delikvence, není překvapivé, že nejčastěji se zapojují právě jedinci, kteří se vyskytují ve větší skupině přátel, může to být i projevem jakési "gangovosti", tedy že tato větší skupina přátel se cíleně řadí k nějakému gangu a vyhledává skupinové typy delikvence pro zábavu (kromě bitek se může jednat např. i o výše zmíněné sprejerství a podobně).

Tabulka 24 S kým trávíš volný čas a skupinová bitka

	...účastnil/a se skupinové bitky na fotbalovém stadionu, na ulici nebo na jiném veřejném místě?			
	za celý život		za poslední rok	
	ne	ano	ne	ano
sám/ sama	92,30%	7,70%	93,10%	6,90%
s rodinou	97,20%	2,80%	97,80%	2,20%
s jedním až třemi přáteli	91,00%	9,00%	92,20%	7,80%
s větší skupinou přátel (4 a více)	81,80%	18,20%	84,50%	15,50%
Celkem	90,60%	9,40%	92,00%	8,00%

Za život / za rok: N=2059, Chí kvadrát sig=0,000 / N=2041, Chí kvadrát sig=0,000

V tabulce 25 je znázorněno, že úmyslné ublížení na zdraví, které se dle zákona řadí do kategorie závažných násilných činů, mezi mládeží naštěstí opět není příliš časté.

Nadprůměrný podíl těch, kteří někdy zbili či někomu ublížili natolik vážně, aby měl zranění, se objevuje u respondentů, kteří tráví volný čas ve větší skupině přátel. U ostatních skupin jsou podíly výrazně nižší, u skupiny trávící čas s rodinou je podíl nulový. Můžeme tedy v souvislosti s tabulkami 20 a 22 potvrdit, že přestože zbraň s sebou alespoň někdy nosí výrazně vyšší podíl mládeže, naprostá většina z nich ji nevyužívá ani k ozbrojené loupeži, ani k ublížení na zdraví.

Tabulka 25 S kým trávíš volný čas a fyzický útok

	...zbil/a nebo ublížil/a někomu holí nebo nožem natolik vážně, že měl zranění?			
	za celý život		za poslední rok	
	ne	ano	ne	ano
sám/ sama	98,90%	1,10%	98,90%	1,10%
s rodinou	100,00%	0,00%	100,00%	0,00%
s jedním až třemi přáteli	98,40%	1,60%	99,00%	1,00%
s větší skupinou přátel (4 a více)	96,70%	3,30%	97,90%	2,10%
Celkem	98,40%	1,60%	98,90%	1,10%

Za život / za rok: N=2059, Chí kvadrát sig=0,001 / N=2052, Chí kvadrát sig=0,052

Zdaleka nejčastějším delikventním činem u dětí a mládeže je nelegální stahování hudby či filmů z internetu (Tabulka 26). I u nejméně delikventní skupiny jedinců, kteří tráví čas obvykle s rodinou, téměř polovina někdy v životě nelegálně stáhla z internetu hudbu či film. U ostatních skupin jsou výsledky ještě výraznější. Téměř 60% jedinců, kteří tráví čas ve větší skupině přátel a více než 60% těch, kteří tráví čas obvykle s jedním, až třemi přáteli někdy v životě stahovalo z internetu. U skupiny samotářů se podíl těch, kteří již někdy nelegálně stahovali z internetu, blíží dokonce 70% a údaje za poslední rok jsou u všech skupin velmi podobné. Obrovský nárůst oproti ostatním typům delikvence může být vysvětlen tím, že děti a mladiství si mohou myslet, že na internetu vystupují anonymně a dovolí si tedy více, než by si dovolili "na živo", což platí nejen pro stahování nelegálního obsahu, ale také pro kyberšikanu a další.

Děti si také mohou kvůli jejich domnělé anonymitě myslet, že jejich dopadení není tak snadné, jako když udělají jiný delikventní čin v reálném životě a jsou při něm přímo přistiženi a tím pádem za něj nemohou být tak snadno potrestáni, protože se jim nedá dokázat přímo (v daný okamžik), především pokud používají jeden počítač v celé rodině. Další možností je, že si ani neuvědomují, že dělají něco proti zákonu, především pokud se

jejich vrstevníci chlubí tím, co všechno si již stáhli bez jakékoli sankce, pak nebudou pociťovat možnost rizika dopadení ani pocit viny.

Tabulka 26 S kým trávíš volný čas a nelegální stahování z internetu

	...nelegálně stahoval/a hudbu nebo filmy z internetu?			
	za celý život		za poslední rok	
	ne	ano	ne	ano
sám/ sama	31,70%	68,30%	37,50%	62,50%
s rodinou	51,70%	48,30%	58,70%	41,30%
s jedním až třemi přáteli	38,10%	61,90%	44,20%	55,80%
s větší skupinou přátel (4 a více)	40,10%	59,90%	46,20%	53,80%
Celkem	40,70%	59,30%	47,00%	53,00%

Za život / za rok: N=2050, Chí kvadrát sig=0,000 / N=1842, Chí kvadrát sig=0,000

V tabulce 27 je znázorněno, že téměř 6% jedinců, kteří tráví čas ve větší skupině přátel, již někdy v životě prodávalo či pomáhalo prodávat drogy. Další skupinou, jejíž podíl těch, kteří již někdy drogy prodávali, či pomáhali prodávat, dosahuje téměř 4%, jsou ti, kteří tráví čas obvykle s jedním až třemi přáteli. Překvapivější informací však je, že téměř stejného podílu dosahují i ti, kteří tráví čas především o samotě. Údaje za poslední rok se liší o necelé procento v každé kategorii. Otázkou však zůstává, zda respondenti sami opravdu prodávali či zda jedinci například nebyli pouze přítomni směně drog jejich známých.

Tabulka 27 S kým trávíš volný čas a distribuce / pomoc s distribucí drog

	...prodával/a drogy nebo někomu pomáhal/a prodávat drogy?			
	za celý život		za poslední rok	
	ne	ano	ne	ano
sám/ sama	96,20%	3,80%	96,90%	3,10%
s rodinou	99,10%	0,90%	99,60%	0,40%
s jedním až třemi přáteli	96,10%	3,90%	96,80%	3,20%
s větší skupinou přátel (4 a více)	94,10%	5,90%	95,00%	5,00%
Celkem	96,40%	3,60%	97,10%	2,90%

Za život / za rok: N=2050, Chí kvadrát sig=0,001 / N=2039, Chí kvadrát sig=0,001

Poslední tabulka znázorňuje, zda děti a mladiství někdy úmyslně ublížili nějakému zvířeti. Tento čin spadá do kategorie závažných násilných činů stejně jako např. úmyslné ublížení na zdraví či ozbrojená loupež, případně vyhrožování zbraní. I tento čin je tedy

zastoupen méně, než běžné činy, u všech skupin je podíl těch, kteří někdy v životě úmyslně ublížili zvířatům kolem 3-4%, přičemž nejvyšších hodnot za posledních 12 měsíců dosahuje skupina jedinců samotářů. I zde se však jedná o porovnání celkově nízkých procent a tudíž nelze statickými nástroji prokázat signifikantní rozdíl ani v celoživotní prevalenci, ani v prevalenci za poslední rok.

Tabulka 28 S kým trávíš volný čas a ublížení zvířeti

	...úmyslně ublížil/a nějakému zvířeti?			
	za celý život		za poslední rok	
	ne	ano	ne	ano
sám/ sama	95,80%	4,20%	96,60%	3,40%
s rodinou	97,10%	2,90%	97,80%	2,20%
s jedním až třemi přáteli	95,70%	4,30%	97,00%	3,00%
s větší skupinou přátel (4 a více)	96,20%	3,80%	97,10%	2,90%
Celkem	96,20%	3,80%	97,20%	2,80%

Za život / za rok: N=2054, Chí kvadrát sig=0,630 / N=2045, Chí kvadrát sig=0,786

Z analýzy, která se zaměřila na souvislost mezi typem páchané delikvence a tím, s kým mládež tráví většinu volného času, vyplývá, že rozdíly mezi jednotlivými skupinami nejsou výrazně odlišné. Přesto je míra některých delikventních činů u samotářů o něco vyšší než u ostatních skupin. Mezi tyto činnosti patří nelegální stahování hudby či filmů z internetu, nošení zbraně, krádež bez použití násilí či úmyslné ubližování zvířatům. Nižší míru delikvence oproti většině skupin samotáři naopak vykazují především ve skupinovém typu delikvence jako například vandalismus, sprejerství či skupinové bitky na fotbalových stadionech nebo jiných místech.

4.4 Míra sebekontroly a její vliv na delikvenci mládeže

V dotazníku byla použita baterie devíti otázek zaměřených na sebekontrolu. Pro tyto proměnné v baterii platila souhrnná otázka "Do jaké míry souhlasíš nebo nesouhlasíš s následujícími výroky?". Tyto otázky respondenti hodnotili na čtyřbodové škále: *rozhodně souhlasím, spíše souhlasím, spíše nesouhlasím a rozhodně nesouhlasím*. Jednotlivé proměnné a výsledky toho, zda se liší míra sebekontroly u jednotlivých skupin jsou uvedeny v tabulkách 29 až 37 níže.

Impulzivní jednání, jak zobrazuje tabulka 29, je nejvíce typické pro skupinu jedinců, kteří tráví volný čas obvykle s větší skupinou přátel. Více než 55% z nich uvedlo,

že spíše či rozhodně souhlasí s tím, že mají sklony k impulzivnímu jednání, stejně jako větší část skupiny jedinců, kteří tráví volný čas převážně s jedním až třemi přáteli (téměř 52% rozhodně nebo spíše souhlasí s tím, že moc nepřemýšlí o svém jednání). Naopak jedinci samotáři se řadí do skupiny, která s tímto tvrzením nejčastěji rozhodně nesouhlasí (13,6%) a celkově si spíše nemyslí, že by jednalo impulzivně 56% z nich, tedy více než polovina. Stejně tak jedinci, kteří tráví čas s rodinou, z větší části odpovídali, že nejprve přemýšlí a pak teprve jednají (57,5%).

Tabulka 29 S kým trávíš volný čas a impulzivní jednání

	01 Jednám impulzivně, aniž bych u toho moc přemýšlel/a			
	rozhodně souhlasím	spíše souhlasím	spíše nesouhlasím	rozhodně nesouhlasím
sám/ sama	8,60%	35,40%	42,40%	13,60%
s rodinou	7,30%	35,20%	48,90%	8,60%
s jedním až třemi přáteli	8,90%	43,00%	40,50%	7,60%
s větší skupinou přátel (4 a více)	12,20%	44,50%	36,80%	6,50%
celkem	9,20%	40,60%	41,90%	8,30%

N=2040, Chi kvadrát sig=0,000

Snahu realizovat co nejrychleji bezprostřední užitek, bez ohledu na budoucí a vzdálenější cíle již neprojevuje tak výrazná část respondentů, jako u předchozí otázky na impulzivní jednání. Jak ukazuje tabulka 30, žádná ze skupin neprojevila nadpoloviční podíl respondentů souhlasících s tímto tvrzením. Přesto však nejčastěji podle svého názoru jednají opět skupiny, kteří tráví většinu volného času se svými přáteli, ať větší skupinou 4 či více nebo menší skupinou jednoho až tří kamarádů. Nejméně se podle svého názoru vzdávají dlouhodobých cílů na úkor okamžitého uspokojení děti a mladiství, kteří tráví obvykle volný čas se svou rodinou (71,1% z nich spíše nesouhlasí či rozhodně nesouhlasí s tvrzením). Více než dvě třetiny samotářů také nesouhlasí s tím, že by jednali bezprostředně bez ohledů na budoucnost a jsou tedy druhou nejvíce zastoupenou skupinou v negativním hodnocení této proměnné.

Tabulka 30 S kým trávíš volný čas a okamžité uspokojení

	02 Děláním to, co mi přináší okamžité uspokojení, třeba i za cenu obětování vzdálenějších cílů			
	rozhodně souhlasím	spíše souhlasím	spíše nesouhlasím	rozhodně nesouhlasím
sám/ sama	6,50%	24,90%	48,70%	19,90%
s rodinou	5,80%	23,00%	48,70%	22,60%
s jedním až třemi přáteli	6,70%	31,30%	44,80%	17,20%
s větší skupinou přátel (4 a více)	9,40%	32,20%	40,00%	18,40%
celkem	7,00%	28,80%	45,20%	19,00%

N=2043, Chí kvadrát sig=0,004

Výrazně vyššího souhlasu oproti předchozí proměnné o okamžitém uspokojování potřeb dosahuje proměnná v tabulce 31. Všechny skupiny projevily nadpoloviční souhlas s tvrzením, že se starají více o to, co se kolem nich děje teď, než o to, co bude za dlouho. Skupinou, která podle svých slov nejvíce žije přítomností a neřeší tolik dalekou budoucnost, jsou opět ti, kteří tráví volný čas se 4 a více přáteli. Souhlas potvrdilo více než 3/4 z nich, stejně tak ze skupiny, která tráví čas s jedním, až třemi přáteli s tvrzením nesouhlasilo něco přes jednu čtvrtinu respondentů. Nejvíce na budoucnost se s poměrně velkým odstupem od ostatních skupin zaměřují jedinci samotáři. Ti jediní překročili hranici jedné třetiny v podílu nesouhlasících. U respondentů v tomto věku však není příliš překvapivé, že si zatím chtějí užívat život plnými doušky a nezaměřují se příliš na plány dlouhodobé budoucnosti a pokud si budoucnost přeci jen plánují, jejich názory v tomto věku mohou být velmi proměnlivé, což zpravidla mívá vliv i na dlouhodobé plány.

Tabulka 31 S kým trávíš volný čas a zaměření na přítomnost

	03 Více se starám o to, co se kolem mě děje teď, než o to, co bude za dlouho			
	rozhodně souhlasím	spíše souhlasím	spíše nesouhlasím	rozhodně nesouhlasím
sám/ sama	19,50%	42,00%	30,70%	7,80%
s rodinou	19,00%	51,10%	23,20%	6,60%
s jedním až třemi přáteli	21,30%	52,10%	22,20%	4,30%
s větší skupinou přátel (4 a více)	29,30%	46,20%	20,50%	4,00%
celkem	22,20%	49,40%	23,20%	5,20%

N=2038, Chí kvadrát sig=0,000

V tabulce 32 je znázorněno, že nejvíce testují sami sebe riskantními počiny opět ti, kteří tráví čas s větší skupinou přátel. Více než polovina z nich s tímto výrokiem naprosto či spíše souhlasí. To může být způsobeno právě přáteli, kteří je v tomto věku často k

riskantním činům "hecujejí" a testují, kdo bude odváznější a pokud se jeden člen skupiny či gangu neodhodlá a neudělá to, co ostatní byli ochotni podstoupit i přes možná rizika, mohou ho ostatní členové skupiny odsuzovat či se mu vysmívat. Pravděpodobně ze stejného důvodu je skupina dětí a mladistvých, která tráví čas obvykle s jedním až třemi přáteli na druhém místě v podílu souhlasících. Naopak nejméně často se rizikovými počiny testují ti, kteří tráví čas s rodinou (s výrokem nesouhlasily více než dvě třetiny z nich) a také jedinci samotáři. Podíl těch, kteří spíše či rozhodně nesouhlasí, u nich dosahuje také téměř dvou třetin.

Tabulka 32 S kým trávíš volný čas a děláni riskantních počínů

	04 Rád občas otestuji sám sebe, třeba nějakým trochu riskantním počinem			
	rozhodně souhlasím	spíše souhlasím	spíše nesouhlasím	rozhodně nesouhlasím
sám/ sama	9,70%	27,10%	41,90%	21,30%
s rodinou	6,80%	26,20%	43,10%	24,00%
s jedním až třemi přáteli	12,60%	33,30%	39,10%	15,00%
s větší skupinou přátel (4 a více)	17,30%	37,50%	34,00%	11,20%
celkem	11,90%	31,80%	39,30%	17,00%

N=2041, Chi kvadrát sig=0,000

Riskování mládeže pro zábavu je znázorněno v tabulce 33 níže. Nejméně souhlasí s tím, že podstupují riziko pro zábavu ti, kteří tráví většinu volného času se svou rodinou a ti, kteří tráví volný čas převážně sami. V obou skupinách vyjádřilo nesouhlas s tím, že by riskovali proto, že je to baví, více než dvě třetiny respondentů. Zdaleka nejvíce riskující skupinou čistě pro zábavu, se naopak znovu označila skupina jedinců, kteří tráví čas s větší skupinou přátel. Pro zábavu riskuje podle svého názoru celých 58%. Souhlas s riskováním pro zábavu vyjádřila i poměrně velká část jedinců, kteří volný čas tráví ve společnosti jednoho až tří přátel, těch kteří rozhodně či spíše souhlasí s výrokem proměnné je téměř polovina. Důvody vysokého podílu souhlasících jedinců těchto dvou skupin mohou být obdobné jako u předchozí proměnné.

Tabulka 33 S kým trávíš volný čas a riskování pro zábavu

	05 Někdy podstupuji riziko prostě proto, že mě to baví			
	rozhodně souhlasím	spíše souhlasím	spíše nesouhlasím	rozhodně nesouhlasím
sám/ sama	11,60%	22,10%	35,70%	30,60%
s rodinou	9,50%	22,50%	36,80%	31,30%
s jedním až třemi přáteli	15,40%	31,10%	34,90%	18,60%
s větší skupinou přátel (4 a více)	19,60%	38,40%	26,50%	15,50%
celkem	14,50%	29,50%	33,70%	22,30%

N=2045, Chí kvadrát sig=0,000

Tabulka 34 znázorňuje vyjádření souhlasu či nesouhlasu respondentů s tvrzením, že vzrušení a dobrodružství jsou pro ně důležitější, než bezpečí. Nejvyšší, nadpoloviční podíl souhlasících se opět objevuje ve skupině dětí a mladistvých, kteří tráví volný čas převážně ve větší skupině svých přátel. Ostatní skupiny se přikláněly spíše k nesouhlasu. S tvrzením nesouhlasí 2/3 těch, kteří tráví volný čas s jedním až třemi přáteli, 68% jedinců samotářů a dokonce téměř 72% těch, kteří tráví volný čas převážně s rodinou. I v tomto případě se může jednat o vliv větší skupiny přátel či přímo gangu. Důležité je také zamyšlení, zda všichni respondenti, kteří vyjádřili souhlas, tento názor opravdu zastávají anebo tuto možnost zvolili právě proto, aby vypadali mezi ostatními více rebelsky. Vzhledem k tomu, že však respondenti byli ujištěni, že dotazník je anonymní a jejich odpovědi se tedy nikdo nedozví, neměli tedy důvod lhát, jednalo by se spíše o jejich vlastní psychický pocit rebelství.

Tabulka 34 S kým trávíš volný čas a důležitost dobrodružství

	06 Vzrušení a dobrodružství jsou pro mě důležitější než bezpečí			
	rozhodně souhlasím	spíše souhlasím	spíše nesouhlasím	rozhodně nesouhlasím
sám/ sama	10,50%	21,50%	40,20%	27,70%
s rodinou	8,40%	20,00%	41,90%	29,70%
s jedním až třemi přáteli	12,40%	30,60%	39,30%	17,60%
s větší skupinou přátel (4 a více)	21,00%	30,10%	33,40%	15,50%
celkem	13,10%	27,00%	38,80%	21,10%

N=2034, Chí kvadrát sig=0,000

V tabulce 35, která vyjadřuje souhlas s výrokem, zda se jedinci snaží ohlížet v první řadě na sebe, i kdyby to mělo způsobit jiným lidem potíže, se výsledky oproti ostatním výše interpretovaným proměnným poměrně liší. Nejčastěji vyjadřují souhlas opět jedinci, kteří tráví čas ve větší skupině přátel (23%), téměř stejného podílu souhlasících však dosahuje také skupina jedinců, kteří tráví čas obvykle bez rodiny a přátel (21%). Nejméně souhlasila opět skupina, která tráví čas většinou se svou rodinou, podíl souhlasících u nich

dosahuje 16%. U skupiny samotářů tento fakt může být zdůvodněn tím, že vzhledem k tomu, že většinu času tráví sami, nejsou zvyklí se ohlížet na své okolí a mohou mít například pocit, že jejich okolí se neohlíží na ně, proč by tedy oni měli brát ohled na ostatní anebo si svou neohleduplnost vůči ostatním nemusí ani připouštět či uvědomovat.

Tabulka 35 S kým trávíš volný čas a ohled v první řadě na sebe

	07 Snažím se ohlížet v první řadě na sebe, i kdyby to mělo způsobit jiným lidem potíže			
	rozhodně souhlasím	spíše souhlasím	spíše nesouhlasím	rozhodně nesouhlasím
sám/ sama	6,90%	15,10%	44,40%	33,60%
s rodinou	3,30%	12,80%	45,90%	38,00%
s jedním až třemi přáteli	3,80%	16,40%	46,70%	33,10%
s větší skupinou přátel (4 a více)	9,80%	13,20%	45,70%	31,30%
celkem	5,30%	14,80%	46,00%	33,90%

N=2040, Chí kvadrát sig=0,000

V tabulce 36 je znázorněn souhlas či nesouhlas respondentů s tvrzením, že není jejich problém, když něco dělají a vadí to druhým lidem. Nejvíce zastoupenou skupinou souhlasících jsou opět ti, kteří tráví volný čas se čtyřmi a více přáteli (téměř 40%), druhý nejvyšší podíl souhlasu vyjadřuje skupina samotářů (téměř 35%), podobného výsledku jako samotáři dosahují i jedinci, kteří tráví volný čas v menší skupině přátel. Není překvapivé, že nejnižší podíl souhlasících je opět u skupiny dětí a mladistvých, kteří tráví čas obvykle s rodinou.

Tabulka 36 S kým trávíš volný čas a nezáměr o pocity druhých

	08 Když to, co dělám, vadí druhým lidem, je to jejich problém, a ne můj			
	rozhodně souhlasím	spíše souhlasím	spíše nesouhlasím	rozhodně nesouhlasím
sám/ sama	11,20%	23,60%	37,80%	27,40%
s rodinou	8,80%	14,70%	38,60%	37,90%
s jedním až třemi přáteli	10,40%	23,70%	38,60%	27,30%
s větší skupinou přátel (4 a více)	14,80%	24,60%	36,60%	23,90%
celkem	11,10%	21,90%	38,10%	29,00%

N=2045, Chí kvadrát sig=0,000

Posledním výrokem, s kterým mohli mladí respondenti souhlasit či nesouhlasit je tvrzení, že rádi získávají věci, které chtějí i přesto, že vědí, že to způsobí potíže někomu

jinému (Tabulka 37). Míra souhlasu je u všech skupin nižší, než u předchozí proměnné, přesto jsou rozdíly mezi skupinami obdobné. Nejvíce s výrokem souhlasí ti, kteří tráví čas ve větší skupině přátel (více než pětina), dále ti, kteří tráví čas s jedním až třemi přáteli a jedinci samotáři (u obou skupin souhlasí s výrokem přibližně šestina) a nejméně s výrokem souhlasí skupina jedinců, kteří většinu času tráví se svou rodinou (11%).

Tabulka 37 S kým trávíš volný čas a nezájem o ubližování druhým

	09 Rád/a získávám věci, které chci mít, i když vím, že to působí problémy druhým lidem			
	rozhodně souhlasím	spíše souhlasím	spíše nesouhlasím	rozhodně nesouhlasím
sám/ sama	5,10%	10,50%	46,70%	37,70%
s rodinou	3,50%	7,70%	38,60%	50,20%
s jedním až třemi přáteli	3,80%	12,30%	44,20%	39,70%
s větší skupinou přátel (4 a více)	7,90%	13,60%	42,80%	35,60%
celkem	4,70%	11,30%	43,00%	41,00%

N=2043, Chí kvadrát sig=0,000

V tabulkách výše je vidět, že u některých proměnných jsou výše zastoupeny určité skupiny a u jiných proměnných zase naopak. Aby bylo možné zjistit, zda se proměnné sebekontroly dají zařadit do několika kategorií podle významu, byla použita explorační faktorová analýza, která rozdělila proměnné do tří faktorů (Tabulka 38). Podle tří faktorového řešení můžeme skupiny definovat následovně: proměnná 01 (*Jednám impulsivně, aniž bych u toho moc přemýšlel/a*), proměnná 02 (*Dělám to, co mi přináší okamžité uspokojení, třeba i za cenu obětování vzdálenějších cílů*) a proměnná 03 (*Více se starám o to, co se kolem mě děje teď, než o to, co bude za dlouho*) tvoří faktor, který je možné nazvat "sklon k impulzivnímu jednání". Proměnná 04 (*Rád občas otestuji sám sebe třeba nějakým trochu riskantním počinem*), spolu s proměnnou 05 (*Někdy podstupuji riziko prostě proto, že mě to baví*) a proměnnou 06 (*Vzrušení a dobrodružství jsou pro mě důležitější než bezpečí*) tvoří dohromady faktor, který je možné nazvat "sklonu k riziku". Poslední faktor, který je možné nazvat "faktorem egocentrismu" je tvořen proměnnou 07 (*Snažím se ohlížet v první řadě na sebe, i kdyby to mělo způsobit jiným lidem potíže*), 08 (*Když to, co dělám, vadí druhým lidem, je to jejich problém, a ne můj*) 09 (*Rád získávám věci, které chci mít, i když vím, že to působí problémy druhým lidem*).

Tabulka 38 Faktorová analýza - sebekontrola, tří faktorové řešení

	Faktor		
	impulzivita	sklon k riziku	egoismus
01 Jednám impulsivně, aniž bych u toho moc přemýšlel/a	0,531	-0,074	0,501
02 Dělán to, co mi přináší okamžité uspokojení, třeba i za cenu obětování vzdálenějších cílů	0,632	-0,046	0,386
03 Více se starám o to, co se kolem mě děje teď, než o to, co bude za dlouho	0,342	-0,275	0,592
04 Rád občas otestuji sám sebe třeba nějakým trochu riskantním počinem	0,675	-0,409	-0,285
05 Někdy podstupuji riziko prostě proto, že mě to baví	0,736	-0,367	-0,316
06 Vzrušení a dobrodružství jsou pro mě důležitější než bezpečí	0,693	-0,313	-0,261
07 Snažím se ohlížet v první řadě na sebe, i kdyby to mělo způsobit jiným lidem potíže	0,547	0,571	-0,069
08 Když to, co dělám, vadí druhým lidem, je to jejich problém, a ne můj	0,596	0,479	-0,005
09 Rád získávám věci, které chci mít, i když vím, že to působí problémy druhým lidem	0,623	0,525	-0,105

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.

a. Rotation converged in 4 iterations.

Jak je vidět, jedinci, kteří tráví obvykle svůj volný čas bez rodiny i přátel, spadají převážně do třetí kategorie. Z proměnných každého z faktorů impulzivity, sklonu k riziku a egoismu byly vytvořeny škály pomocí součtu hodnot odpovědí na jednotlivé proměnné ve faktoru. Tyto škály pak byly rozděleny do dvou rovnoměrných skupin na nízkou a vysokou míru pomocí kumulativního procentuálního zastoupení. V tabulce 38 níže můžeme vidět, že zvolené tři faktory opravdu odpovídají hodnotám jednotlivých proměnných, které byly popsány výše. Sklony k impulzivě mají samotáři spolu se skupinou jedinců, kteří tráví volný čas převážně se svou rodinou nejnižší, stejně tak sklon k riziku mají oproti ostatním skupinám spíše nižší. Naopak nejvyšší sklon k egoismu mají samotáři hned po skupině jedinců, kteří tráví čas obvykle ve větší skupině přátel.

Tabulka 39 S kým trávíš volný čas a faktory sebekontroly

	impulzivita		sklon k riziku		egoismus	
	nízká	vysoká	nízká	vysoká	nízká	vysoká
sám/sama	53,3%	46,7%	51,80%	48,20%	42,00%	58,00%
s rodinou	55,0%	45,0%	55,90%	44,10%	52,40%	47,60%
s jedním až třemi přáteli	45,3%	54,7%	40,60%	59,40%	43,50%	56,50%
s větší skupinou přátel (4 a více)	38,7%	61,3%	30,90%	69,10%	36,30%	63,70%

 $N_{\text{impulzivita}}=2002$, $\text{Chí kvadrát sig}=0,000$; $N_{\text{riziko}}=2017$, $\text{Chí kvadrát sig}=0,000$; $N_{\text{egoismus}}=2020$, $\text{Chí kvadrát sig}=0,000$

4.5 Vliv dalších faktorů na delikvenci samotářů

V předchozích částech práce již bylo zjištěno, že jedinci tráví čas různými způsoby a páchají častěji jiný typ delikvence v závislosti na tom, s kým volný čas tráví. Nyní se práce zaměří na to, zda existují i další faktory, které by měly vliv na míru delikvence přímo v dané skupině samotářů, která je pro tuto práci nejvýznamnější. Následující oddíl tedy pracuje pouze s vyfiltrovanou skupinou jedinců, kteří v dotazníku označili, že většinu času tráví bez rodiny a přátel. Faktory, které bude práce testovat, jsou sebekontrola (jejíž míra u samotářů již byla testována v předchozím oddílu v porovnání s ostatními skupinami, nebylo však testováno, zda má míra sebekontroly samotářů vliv na míru jejich delikvence), morálka, pohlaví a věk. Na závěr této kapitoly bude stanoven profil rizikových samotářů, kteří mají větší tendence k delikvenci a to na základě výše testovaných faktorů.

Vliv sebekontroly na delikventní chování samotářů zobrazuje tabulka 40. Jedinci s nižší sebekontrolou mají výrazně vyšší sklon páchat delikventní činy oproti jedincům s vyšší sebekontrolou. Vzhledem k výsledkům faktorové analýzy v předchozí části práce se nabízejí tři příčiny toho, proč nižší sebekontrola vede k vyšší míře delikvence. Za prvé, mladí jedinci jednájí impulsivně a proto si neuvědomují rizikovitost a chybnost svého jednání. Za druhé, tito jedinci si rizikovitost jednání uvědomují a cíleně ho vyhledávají, protože jim přináší uspokojení. A za třetí, jedinci si rizikovitost jednání uvědomují, ale jsou egocentričtí a je jim jedno, že na ně okolí nahlíží negativně či že svým jednáním někomu škodí. Analýza tedy prokázala, že jedinci samotáři jsou egoističtější než ostatní skupiny, nelze však potvrdit, že u delikventních samotářů je příčinou ve vyšší míře právě egoismus a ne impulzivita či sklon k riziku. Vzhledem k tomu, že se jedná o jedince, kteří se v dotazníku sami označili jako samotáři, nabízí se také otázka, zda opravdu tráví svůj volný čas o samotě z důvodu, že ho s ostatními trávit nemohou, protože o ně přátelé nemají zájem a rodiče na ně rodiče nemají čas, případně rodiče často nebývají doma anebo se takto označují proto, že s rodinou, ani s přáteli čas trávit sami nechtějí.

Tabulka 40 Samotáři: sebekontrola a alespoň 2 delikventní činy za rok

	alespoň 2 delikventní činy za poslední rok	
	ne	ano
nízká sebekontrola	63,30%	36,70%
vysoká sebekontrola	87,10%	12,90%

N=249, Chi kvadrát sig=0,000

Škála morálky byla podobně jako škála sebekontroly vytvořena z baterie 8 otázek. Pro proměnné v baterii platila souhrnná otázka "Za nakolik špatné považuješ následující jednání u někoho přibližně v tvém věku?". Tyto otázky respondenti hodnotili na čtyřbodové škále: *velmi špatné, špatné, trochu špatné a vůbec ne špatné*. Proměnné uvedené v baterii, na které měli respondenti odpovídat, se týkali například: Lhaní, neposlušnosti či odmítání, urážek kvůli náboženství či barvě pleti, záměrné poškozování cizího majetku, nelegální stahování filmů či hudby, krádež z obchodu, vloupání do budovy, záměrné ublížení na zdraví či použití zbraně ke krádeži. V tabulce 41 je znázorněno, že jedinci s nižší morálkou mají také výrazně vyšší sklon páchat delikventní činy oproti jedincům s vyšší morálkou, i tento faktor má tedy signifikantní vliv na páchaní delikvence u samotářů. Jinými slovy se tedy potvrdilo, že ti, kteří považují výše zmíněné činy za méně špatné, častěji páchají některé z delikventních činů.

Tabulka 41 Samotáři: morálka a alespoň 2 delikventní činy za rok

	alespoň 2 delikventní činy za poslední rok	
	ne	ano
nízká morálka	66,00%	34,00%
vysoká morálka	90,50%	9,50%

N=260, Chí kvadrát sig=0,000

Dalším faktorem, u kterého se prokázal signifikantní vliv na míru páchaní delikvence u mladých samotářů, je pohlaví. Není příliš překvapivé, že chlapci mají větší sklon k páchaní delikventních činů než dívky. Jak vyplývá z tabulky 42, chlapců samotářů, kteří za poslední rok spáchali alespoň 2 delikventní činy je více než čtvrtina, zatímco dívek, které spáchaly alespoň 2 delikventní činy ve stejném období je pouhá šestina. Tento faktor však platí nejen u samotářů, ale i u ostatních skupin, jeho vliv tedy není příliš významný.

Tabulka 42 Samotáři: pohlaví a alespoň 2 delikventní činy za rok

	alespoň 2 delikventní činy za poslední rok	
	ne	ano
muž	73,00%	27,00%
žena	83,70%	16,30%

N=263, Chí kvadrát sig=0,043

Faktorem, u kterého se naopak signifikantní vliv neprokázal, je věk (Tabulka 43). Přestože respondenti byly sloučeny do tří přibližně stejně zastoupených kategorií (především kategorie žáků, kterým bylo teprve 11 či 12 let a naopak kategorie žáků

starších 17 let byly velmi slabě zastoupeny), nebylo možné pomocí statistických nástrojů prokázat signifikantní rozdíl. Věk tedy v páčání delikvence u dětí a mladistvých nemá prokazatelný vliv.

Tabulka 43 Samotáři: pohlaví a alespoň 2 delikventní činy za rok

	alespoň 2 delikventní činy za poslední rok	
	ne	ano
13 či méně let	69,60%	30,40%
14 let	82,10%	17,90%
15 a více let	76,90%	23,10%

N=254, Chí kvadrát sig=0,168

4.5.1 Typologie samotářů - profil delikventního samotáře

Z výsledků posledního oddílu této práce vyplývá, že jedinci samotáři netvoří jednotnou skupinu a nelze tedy říci, že všichni, kteří se označují za samotáře, mají vyšší sklon k delikvenci.

Vyšší sklon k delikvenci mají samotáři, kteří mají nízkou míru morálky a sebekontroly, především pak ti s vyššími sklony k egocentrismu. Věk na míru delikvence u samotářů signifikantní vliv nemá, pohlaví ovšem ano. Chlapci mají oproti dívkám vyšší sklon k páčání delikventních činů. Pokud jde o typ delikvence, jedinci, kteří tráví volný čas převážně o samotě, mají nejvyšší sklon k nelegálnímu stahování filmů či hudby z internetu, tento typ delikvence. Dále je u nich ve srovnání s ostatními skupinami vyšší pravděpodobnost nošení zbraně. Na druhou stranu však bylo prokázáno, že tuto zbraň nenosí z důvodu využití pro ozbrojenou loupež či jako útočnou zbraň, kterou by někomu ublížili na zdraví, jedná se tedy spíše o nošení zbraně pro případ obrany. Jedinci samotáři mají také oproti ostatním skupinám vyšší sklon k ubližování zvířatům, zde se však jednalo o natolik malý podíl jedinců, že tuto informaci nelze považovat za signifikantně významnou. Lze tedy říci, že jedinci samotáři páčají nejčastěji běžné typy delikvence, ale závažným majetkovým či násilným činnostem nepodléhají tak snadno jako např. skupiny, které tráví čas obvykle v menší či větší skupině přátel.

Samotáři tedy mohou být druhou nejrizikovější skupinou v páčání delikvence, hned po skupině jedinců, kteří tráví čas s větší skupinou alespoň 4 přátel, na rozdíl od této nejvíce delikventní skupiny však výrazně méně páčají skupinové typy delikvence, jako jsou skupinové bitky (např. na fotbalových stadionech), vandalismus či sprejerství.

5 ZÁVĚR

Cílem této práce bylo nalezení souvislostí mezi faktorem volného času a delikvencí mládeže především pak u skupiny jedinců, kteří tráví volný čas bez rodiny a přátel. Bylo zjištěno, že samotáři jsou hned po skupině jedinců, kteří tráví volný čas ve větší skupině přátel druhou nejvíce delikventní skupinou. Z výsledků vyplývá, tito samotáři ve srovnání s ostatními výrazně méně navštěvují kavárny a popové koncerty a také výrazně méně tráví čas v nákupních centrech, na ulici, v parku nebo v sousedství jen tak pro zábavu, obecně se tedy méně vystavují veřejně dostupným místům. Dále bylo prokázáno, že jedinou aktivitou, které se oproti ostatním skupinám věnují výrazně častěji, jsou kreativní a umělecké činnosti jako hudba, malování či hraní divadla a také si častěji čtou knihy. Jejich dalšími volnočasovými aktivitami jsou především sport, cvičení či atletika a učení do školy či dělání domácích úkolů.

Zajímavá zjištění vyplynula také z analýzy typů delikvence mládeže v závislosti na tom, s kým volný čas tráví. Zdaleka nejčastějším delikventním činem u dětí a mladistvých bývá nelegální stahování hudby či filmů z internetu, které je u mládeže téměř běžnou záležitostí. U skupiny jedinců, kteří tráví volný čas především o samotě, dosahuje prevalence téměř 70%. Obrovský nárůst oproti ostatním typům delikvence může být vysvětlen pocitem anonymity na internetu a tím pádem tedy pocitem, že nejsou postihnutelní zákonem či neuvědoměním toho, že dělají něco nelegálního, protože je to běžné v jejich okolí. Dalším typem delikvence, v kterém převažují jedinci samotáři nad ostatními skupinami je nošení zbraně (hůl, nůž, pistole nebo řetěz). Zbraň s sebou někdy nosí téměř 13,5%, necelých 11% tak činilo během posledního roku. Je však pravděpodobné, vzhledem k dalším výsledkům analýz, že naprostá většina z nich zbraň nosí pouze na případnou obranu, ale nepoužívají ji k útoku či ozbrojené loupeži.

Tím se tedy potvrdily první tři hypotézy, které si tato práce stanovila. Konkrétně tedy, že míra delikvence mládeže je opravdu ovlivněna způsobem trávení volného času, tedy nejen tím jak mládež tráví volný čas, ale také s kým ho tráví. Potvrdilo se také, že způsob trávení volného času má vliv i na formu a typ delikvence - ti co tráví čas s větší skupinou přátel mají větší tendenci páchat ve větší míře skupinové typy delikvence, zatímco ti, kteří tráví čas obvykle sami mají sklon k delikventním činům, které podle zákona spadají do kategorie běžných činů a delikventní činy spadající do kategorie závažných trestných činů páchají méně často, než skupiny těch, kteří tráví čas se svými přáteli. Tím se zároveň potvrzuje i třetí hypotéza, že u jedinců trávících volný čas převážně

o samotě, je nejen míra, ale i typ delikvence jiný, než u jedinců trávících volný čas s přáteli či rodinou.

V další části práce byl testován vliv několika dalších proměnných u skupiny samotářů. Proměnná sebekontroly, která byla pomocí faktorové analýzy rozdělena do 3 skupin má vliv na míru delikvence mládeže. Obecně nízká sebekontrola vede k vyšší pravděpodobnosti páchaní delikventních činů. U skupiny samotářů se může jednat především o faktor egocentrismu, v kterém převyšují většinu ostatních skupin. Vyšší míra egoismu však nemusí být příčinnou vyšší míry delikvence a tyto faktory na sobě nemusí být závislé. Naopak u faktorů impulsivního jednání a sklonu k rizikovému chování mají mladí samotáři oproti ostatním skupinám poměrně nízké zastoupení. Proměnná morálky má podle analýz také vliv na míru delikvence, s vyšší mírou morálky klesá pravděpodobnost konání delikventních činů mládeže. Analýzy dat z ISRD se v této práci zaměřili také na prevalenci delikvence podle pohlaví. Z výsledků vyplývá, že pohlaví má stejně jako morálka a sebekontrola vliv na míru delikvence. Chlapci páchají delikventní činy o něco častěji než dívky. Následně se také zkoumala míra delikvence jednotlivých věkových kategorií, respektive vliv věku na míru delikvence. Vyšlo najevo, že věk nemá na rozdíl od sebekontroly, morálky či pohlaví signifikantní vliv na míru páchaní delikventních činů. Tím se částečně potvrdila čtvrtá hypotéza, kterou si tato práce stanovila, tedy že kromě typu volnočasových aktivit a tím, s kým mládež tráví volný čas, mají vliv i další faktory jako morálka, sebekontrola, věk či pohlaví. Zároveň se potvrdila i poslední hypotéza, že u jedinců s nižší morálkou a nižší sebekontrolou bude vyšší pravděpodobnost výskytu delikventního jednání. V poslední části této práce byl na základě dříve zjištěných výsledků analýz stanoven typický profil delikventního jedince samotáře. Je potřeba zdůraznit, že jedinci samotáři určitě netvoří homogenní skupinu, naopak jsou mezi nimi velké rozdíly a právě ty mohou u některých subskupin samotářů vést k vyšší míře delikvence. Vyšší míru delikvence vykazují samotáři, především chlapci, kteří mají nízkou míru sebekontroly, především se jedná o sklony k egoistickému chování a nízkou míru morálky. Typickým delikventním činem jsou nelegální stahování z internetu a nošení zbraně, ovšem pouze pro obranné účely, nikoli zbraně útočné. Jedinci samotáři se tedy v analýzách jeví jako druhá nejrizikovější skupina, záleží však na mnoha dalších faktorech, které na samotáře působí a ovlivňují jejich pravděpodobnost delikventního jednání a pokud se jedinci přeci jen delikventního jednání dopustí, jedná se především o delikventní činy považované za méně závažné a nejsou tedy pro své okolí natolik nebezpeční ve srovnání například se skupinou jedinců, kteří tráví čas obvykle ve větší skupině čtyř a více přátel. Ti naopak s větší

pravděpodobností páchají skupinové delikventní činy jako např. bitky na fotbalových stadionech, vandalismus či sprejerství, což je pro jejich okolí nebezpečnější.

Na závěr je ještě nutné dodat, že míra delikvence obecně u všech skupin nedosahuje extrémních výsledků, především v závažnějších činech se jedná obvykle o výjimečné případy a nezbývá než doufat, že se tento trend udrží a míra delikvence mládeže nezačne narůstat.

6 Seznam použité literatury:

Dumazedier, J. (1966). *Volný čas*. Sociologický časopis / Czech Sociological Review 2 (3): 443-447. [cit. 2016-6-20] Dostupné z:

http://sreview.soc.cas.cz/uploads/85d4c642302e727780a1d4699a03f6a427337973_Volny%20cas.pdf.

Glueck, S., Glueck, H. (1950). *Unraveling juvenile delinquency*. Cambridge: MA.:Howard. Dostupné z:

<http://scholarlycommons.law.northwestern.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=4948&context=jclc>

Gottfredson, M. R., Hirschi, T., & Pávková, J. (1990). *A general theory of crime* (2., přeprac. vyd.). Stanford, Calif.: Stanford University Press. ISBN 0-8047-1774-5.

Hájek, B., Hofbauer, B., & Pávková, J. (2010). *Pedagogika volného času* (2., přeprac. vyd.). Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta. ISBN 978-80-7290-471-6.

Hirschi, T. (2002). *Causes of delinquency*. New Brunswick, N.J.: Transaction Publishers. ISBN 978-0-7658-0900-1.

Hofbauer, B. (2004). *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-927-5.

Maříková, H., Petrušek, M., et. al. (1996). *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum. ISBN 80-7184-31 1-3.

Matoušek, O., Kroftová, A. (1998). *Mládež a delikvence*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-226-2.

Messner, S. F., & Rosenfeld, R. (2007). *Crime and the American dream* (4. ed.). Belmont: Thomson Wadsworth. ISBN 0-534-61958-4.

Moravcová, E., Podaná, Z., Buriánek, J. a kol. (2015). *Delikvence mládeže. Trendy a souvislosti*, Triton. ISBN 978-80-7387-860-3.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. (2002). *Volný čas a prevence u dětí a mládeže*. Praha. Dostupné z: cmsps.cz/~predmety/Pg/Pg/PL%203/Volny%20cas.doc.

Podaná, Z., Buriánek, J. (2007). *Česká mládež v perspektivě delikvence*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze. ISBN 80-86284-68-9.

Šubrt, J a kol. (2014). *Soudobá sociologie VI. Oblasti a specializace*. Praha: Karolinum Press. ISBN 978-80-246-2558-4.

Švigová, M. (1966). *Hlavní směry sociologie volného času*. Sociologický časopis / Czech Sociological Review 2 (5): 664-672. [cit. 2016-6-17] Dostupné z: <http://sreview.soc.cas.cz/cs/issue/133-sociologicky-casopis-5-1966/2562>

Švigová, M. (1966). *Volný čas a my*. Praha: Svobodné slovo. 32-013-67.

Tomášek, J. (2013). *Self-reportové studie kriminálního chování*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci. ISBN 978-80-7338-130-1.

Tyler, T. R. (2006). *Procedural Justice, Legitimacy, and the Effective Rule of Law*. Dostupné z: <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/digitization/202743-202750NCJRS.pdf>.

Tyler, T. R. (2006). *Why people obey the law*. (vii, 299 p.) Princeton, N.J.: Princeton University Press. Dostupné z: http://books.google.cz/books?id=77G9sCO_MKIC&printsec=frontcover&hl=cs#v=onepage&q&f=false.

Vážanský, M. (2001). *Základy pedagogiky volného času*. Brno: Print-Typia. ISBN 80-86384-00-4.

Veblen, T. (1999). *Teorie zahálčivé třídy*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON). ISBN: 80-85850-71-0.

Wikström, P. -O. H., & Butterworth, D. A. (2006). *Adolescent crime: individual differences and lifestyles*. Devon, UK: Willan Publishing. ISBN 978-1-84392-369-5.

Wikström, P. -O. H. (2012). *Breaking rules: the social and situational dynamics of young people's urban crime*. Oxford: Oxford University Press. Clarendon studies in criminology. ISBN 978-0-19-959284-5.